

Світлини Сергія Марченка: Україна відзначає 100-річчя подвигу Героїв Крут. 29 січня просвітяни столиці провели урочистості на Аскольдовій могилі разом із курсантами-богунівцями. Чит. стор. 2.

СОБОРНІСТЬ — ЯК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

3

ГАРЯЧА ТЕМА З ВІННИЦІ

4

ПЕРШОДРУК ВІД СТЕПАНА ПУШКА

8

ШЕВЧЕНКІАНА

12-13

ВЕЛИЧ І ТРАГЕДІЯ МИХАЙЛА ДОНЦЯ

14

Громадські організації, державні діячі, відомі особистості неодноразово зверталися до влади з вимогою відмінити закон Ка-Ка, який порушує Конституцію України і протягом останніх чотирьох років спричинив посилену русифікацію в Україні.

Усвідомлюючи необхідність нагального ухвалення закону "Про українську мову" на витіснення чинного — новітнього варіанта Валуєвського циркуляру, мусимо максимально активізувати свою діяльність, скоординувавши спільні дії, вдатися до загальноукраїнських акцій, спрямованих на витіснення дискримінаційного й антиконституційного закону Ка-Ка.

"Мова — визначальний консолідуючий чинник держави" — така тема загальнонаціональної конференції, яку пропонуємо провести 21 лютого в День рідної мови в стінах НАНУ по вул. Грушевського, 4.

До участі запрошуються:

АЖНЮК Богдан, директор Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України;

БУКЕТ Євген, голова Київської обласної "Просвіти";

ВАСИЛЕНКО Володимир, Надзвичайний і Повноважний посол, доктор юридичних наук;

ВОЛКОВЕЦЬКИЙ Степан, голова Івано-Франківського ОО "Просвіти";

ГОЛОМША Микола, голова політичної партії "Патріот";

Звернення голови ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка

ГРИЦЕНКО Павло, директор Інституту української мови НАН України;

ЖУЛИНСЬКИЙ Микола, директор Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України;

ЗАГНІТКО Анатолій, доктор філологічних наук;

ЗАЄЦЬ Іван, державний і громадський діяч;

КИРИЛЕНКО В'ячеслав, віцепрем'єр;

КНЯЖИЦЬКИЙ Микола, голова Комітету ВР;

КУЛЬЧИНСЬКИЙ Микола, голова Полтавського ОО "Просвіти";

МАЛКОВИЧ Іван, письменник, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка;

МАРУСИК Тарас, "Рух захисту української мови";

МАРЦИНКІВСЬКИЙ Ігор, голова Миколаївського ОО "Просвіти";

МАСЕНКО Лариса, доктор філологічних наук;

МОВЧАН Павло, голова ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка;

ПАВЛИЧКО Дмитро, Надзвичайний і Повноважний посол, Герой України;

ПОНОМАРІВ Олександр, доктор філологічних наук;

СЕМІСТЯГА Володимир, голова Луганського ОО "Просвіти";

СЛАБОШПИЦЬКИЙ Михайло, виконавчий директор Міжнародного мовного конкурсу ім. Петра Ящика;

СТЕПАНЕНКО Микола, доктор філологічних наук;

СТЕЦЕНКО Кирило, голова Київської міської "Просвіти";

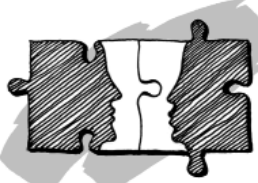
ФАРІОН Ірина, доктор філологічних наук, державний і громадський діяч;

ФІЛПЧУК Георгій, державний і громадський діяч;

ЮЩЕНКО Віктор, Президент України 2005—2009 рр.;

ЮЩУК Іван, професор, громадський діяч.

Зголошуйтеся до участі письмово за адресою вул. Хрещатик, 10 Б, Київ, 01001, Товариство "Просвіта", або електронною поштою: slovoprosvity@ukr.net

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото Сергія МАРЧЕНКА

Сердець їхніх биття

100 років тому, як свідчить тогочасна преса, від залізничного вокзалу до Володимирського собору йшла багатотисячна похоронна процесія. За 18 трунами загиблих під Крутами молодих вояків, яких зневажливо захопили вже після бою і жорстоко закатували російські окупанти, йшов чи не весь Київ. Біля Володимирського до траурної процесії долучилися члени Центральної Ради разом із головою Михайлом Грушевським. Це там він почав свою промову латинським крилатим висловом, що “Солодко і гарно вмерти за Вітчизну”. Сьогодні, коли Росія окупувала Крим, а на сході триває кровопролитна війна, головним для українців мусить бути заклик не “гарно вмерти”, а вижити і знищити ворога.

Сьогодні, в умовах російської агресії, для українців поняття вижити означає значно більше, ніж повернення окупованих територій і відновлення юрисдикції над ними. Ми ще й досі не усвідомлюємо рівень внутрішньої окупації, яку спостерігаємо в різних сферах державного й суспільного життя. Це стосується клептократично-олигархічного державного управління, підбору кадрів, національної економіки, освіти, науки, культури... Зрештою, державної мови, яка лежить в основі духовної, політичної могутності й єдності нації, держави.

Це перше, з чого почав свій виступ на вшануванні Героїв Крут біля Аскольдової могили голова ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Павло Мовчан.

— Не можна кривити душою перед пам'яттю тих, котрі стали одними з перших заслонів перед

Цьогоріч один за одним спливають дні, які нагадують нам про омиту кров'ю, усіяну жертвами і рясну на приклади патріотизму і самовідданості боротьбу українців за відновлення своєї незалежної держави. Події 100-літньої давнини знову й знову постають перед нами на заходах, організованих громадськими організаціями. Так, урочисту академію з нагоди 100-річчя Української Народної Республіки, яка відбулася в колонній залі Київради, ініціював клуб “Холодний яр” і націоналістичні сили. Круглий стіл на тему 100-річчя подвигу Героїв Крут — приватна ініціатива п. Олени Леонтович (родички одного із загиблих, В. Шульгина) і кількох київських науковців. Вшанування Героїв на станції Крути — знову-таки ініціатива Спілки офіцерів України, низки громадських і політичних партій державницького спрямування за участю місцевої влади. А на Аскольдову могилу, де на початку березня 1918 року перепоховали розтерзані тіла молодих захисників Української держави, скласти шану Героям прийшли представники громадсько-політичних сил, а ще, на клопотання Товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка — молоді лицьести-богунівці, майбутні захисники України.

російською навалюю. Не можна і перед тими, хто сьогодні воює на сході проти московського агресора. І 1918-го, і 2018-го наш зовнішній ворог один, споконвічний. Але найстрашніший наш ворог тут, всередині, а не на лінії фронту. Це та п'ята колона, яка ні на мить не припиняла і не припиняє нищення України. Коли українців щодня з екранів телевізорів (112-го, News one та ін.) анігермани-червоніки-рабінювачі повчають, як жити, то терпіння уривається. Натягнувши на себе личину вболівальників, “ширих друзів”, вони сподіваються, що їм і їхнім господарям укотре вдасться одурити нас. Одурити, щоб крамарі й заїди могли безперешкодно доторгувати Україною.

Ми мусимо захищати свою Батьківщину. З такою самовідданістю і самопожертвою, яку ви-

явили у найтяжчі хвилини нашої держави Герої Крут. Для цього варто тісніше згуртуватися, виступати єдиним фронтом. Тільки так ми зможемо захистити, вберегти й побудувати українську Україну!

Це гасло Павла Мовчана підтримав Микола Голомша, голова партії “Патріот”.

— Вони, молоді крутянці, йшли воювати, не маючи належного військового вишколу. Але Господь сторицею наділив іншим — навчив гідно вмерти, якщо треба, на полі бою, але не відступити перед ворогом, не зрадити Україну. Вони вказали наступним поколінням єдиний правильний шлях — не власні амбіції, не міжусобиці за своє місце під сонцем, а спільна боротьба за єдину, незалежну і соборну Україну.

Учасники мітингу згадували криваві уроки сторічної боротьби

українців за незалежну державу, постійно зв'язуючи з днем нинішнім. У багатьох своїх рисах вони не втратили актуальності. Згадували і висновки тогочасних провідників, ідеологів української національної ідеї: Дмитра Донцова, Дмитра Дорошенка, Миколи Міхновського.

“Усі ми думали, — цитував слова Д. Дорошенка співголова “Української альтернативи”, академік НАПНУ Георгій Філіпчук, — що наші вороги то є царі. І ми боролися з ними. Але потім ми боролися з більшовиками, з меншовиками, але лютим ворогом більше 300 років була і залишається Росія — царська, ліберальна, більшовицька, демократична, сталінська...”

— Виходячи з цього, — підсумував Філіпчук, — на цьому тлі мусить творитися велика українська політика. Бо ХХІ століття — століття великої війни за українську ідентичність, за право мати свою державу, мову, культуру і жити на своїй, Богом даній землі. Подвиг Героїв Крут закликає нас не лише пам'ятати ті жертви, які були покладені на оltар української свободи і незалежності.

Про уроки минулого, безпородність нинішньої влади, про загрозливі тенденції в політичному та духовному житті країни говорили й інші промовці. Серед них Валентин Наливайченко, Василь Куйбіда, Олександр Гудима та ін.

На завершення учасники одностайно ухвалили резолюцію пам'ятного заходу національно-патріотичних сил із нагоди 100-річчя героїчного подвигу молодих добровольців під Крутами. Серед вимог до влади щодо увіковічення Героїв Крут є одна найголовніша для України і українців: скасувати окупаційно-московський закон Ка-Ка, який досі є потужною зброєю Москви проти нашої незалежності.

Не за ідеали Російської імперії, не за інтереси чужого й ворожого та народу велика українська політика. Бо ХХІ століття — століття великої війни за українську ідентичність, за право мати свою державу, мову, культуру і жити на своїй, Богом даній землі. Подвиг Героїв Крут закликає нас не лише пам'ятати ті жертви, які були покладені на оltар української свободи і незалежності.

Тетяна СОСНОВСЬКА: «Наш музей — відкритий простір у відкритому суспільстві»

Ольга ЖМУДОВСЬКА
Фото надано НМІУ

У переддень 100-річчя Бою під Крутами Національний музей історії України зібрав у своїх стінах представників громадських організацій і державних установ за круглим столом, запропонувавши тему “100 років по Крутах: війна за ідентичність”. Це лише одна з тем із програм публічного обговорення “Молодь. Музей. Громадянське суспільство”.

Громадськість на заклик музейників відгукнулася — учасників виявилось більше, ніж розраховували організатори. Переважну частину громадських активістів складала молодь — і помітно було, що для них територія НМІУ добре знайома, тема — близька, рівень компетентності щодо неї — високий. Прозвучало чимало практичних пропозицій щодо того, як привабити в музеї, особливо історичні, дітей, як покращити роботу з юними відвідувачами, допомогти їм при звичайності до пошуку відповідей на їхні запитання в музейних залах, як покращити роботу музеїв у малих містах і селах, як навчити провінційних музейників пропагувати свої експозиції в Інтернеті, приваблюючи не тільки місцевих, а й туристів звідусіль.

Генеральний директор НМІУ Тетяна Сосновська і науковці Ярослав Файзулін та Ярослава Музиченко спілкувалися з представниками громадських організацій, спираючись на співпрацю, яка триває вже не перший рік. “Наш музей — це відкритий

простір у відкритому суспільстві, — підкреслила Тетяна Вікторівна. — Це місце діалогу й неформальної освіти. Через музей і за його участю й підтримкою патріотично спрямовані молодіжні об'єднання можуть поширювати інформацію про свої суспільно значущі просвітницькі проекти, знайомити ширші кола громадськості зі своєю діяльністю. Також активна творча молодь може створювати на базі музею власні пізнавально-мистецькі програми, чим залучати до своїх проєктів більше однолітків. Музей пропонує себе як майданчик для взаємодії, вироблення стратегії і тактики, апробації програм та популяризації кращого досвіду”.

Наче на підтвердження її слів, про свою роботу розповіли представники студентства зі Студентського братства “Націократи”, музейники-волонтери музею “Київська фортеця”, активісти молодіжної організації “Юнацький корпус” тощо. Один з лідерів

“Юнацького корпусу”, засновник Відкритого університету Майдану Остап Стасів зазначив, що поки що у державі немає розуміння, що музеї можуть бути осередками громадського життя: “Мова, патріотизм — це те, що треба зробити нам, але не примусом, а через зацікавлення”. І запропонував музеям, особливо тим, що діють у малих містах, співпрацю у створенні сторінок в Інтернеті.

Начальник відділу національно-патріотичного виховання Міністерства молоді і спорту Микола Ляхович розповів про державну підтримку зусиль громадських молодіжних організацій і коштів, які вже визначено для цього. До співпраці закликали молодь і представники Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Сергія Неділько, громадського руху “Простір свободи” Тараса Шамайда, культурно-просвітницької кампанії “Два століття — одна війна” Івана Брацюнь та інші.

Історія для героїв

Ольга ЖМУДОВСЬКА
Фото Вікторії СІДОРОВОЇ

Курсанти військових училищ і лицев з усієї України зустрілися 28 січня у Крутах, у день вшанування 100-річчя бою, в якому проти навали багатотисячних червоних військових формувальників виступили кілька сотень українських захисників.

Наступного дня, 29 січня, понад 300 юнаків, що вирішили присвятити своє життя захисту Батьківщини, відвідали в Києві Національний музей історії України. Майбутні військові найбільший інтерес виявляли до експозицій, присвячених подіям, пов'язаним із військовою звитягою українських козаків, з буремними подіями початку ХХ століття, а особливо — сучасності, АТО. Адже в багатьох батьки, брати, друзі — вже у списках сучасних героїв, що віддали за Україну життя.

Керівник групи курсантів КЗ “Запорізький лицей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою “Захисник” Запорізької

обласної ради полковник Руслан Кулька, який працює в лицеві заступником начальника з навчальної роботи і викладає дисципліну “Історія українського війська”, так сказав про своїх вихованців: “До Києва приїхали учні 10-11 класів, для яких “патріотизм” — не порожнє слово. У нас у лицеві навчаються діти загиблих воїнів і учасників АТО. Я також служив, був учасником АТО, тепер виховую нове покоління. Ці хлопці дуже мотивовані, вони прагнуть знань і рано зрозуміли, що історія їхньої країни — це й історія їхньої родини. Вчора брали участь в урочистостях, присвячених вшануванню пам'яті загиблих у бою під Крутами. У наших курсантів був такий сплеск почуттів, такого завзяття — адже 100 років тому в той бій без вагань пішли їхні ровесники... Запоріжжя — регіон російськомовний, і хоча навчання в лицеві відбувається українською, в побуті, трапляється, використовують російську. Але вчора, повернувшись з-під Крут, хлопці намагались говорити лише українською.

Соборність — як Національна Ідея

Підсумком багатолітньої боротьби нашого народу за відродження і утвердження національної державності стало об'єднання Української Народної Республіки (УНР) і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в одну самостійну державу. Акт Злуки було оголошено 22 січня 1919 року у Києві на Софійському майдані. Цій події передував IV Універсал Центральної Ради УНР, ухвалений 22 січня 1918-го, в якому зазначалося: “Віднині на всіх українських землях, розділених віками, Галичині, Буковині, Закарпатській Русі й Наддніпрянщині буде єдина велика Україна”.

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

“Віднині на всіх українських землях, розділених віками, буде велика, єдина Україна”.

У Національній історичній бібліотеці України відкрилися дві виставки — “Соборність України” та “IV Універсал Української Центральної Ради — кульмінаційний момент в історії державотворення”. Експозиції знайомлять відвідувачів із невідомими чи маловідомими документами сторічної давнини та спогадами людей, що були учасниками тих подій. Святій для всіх українців темі соборності присвячено сотні досліджень і книг. В експозиції виставки книг із спецфондів: “Українська революція. Розвідки і матеріали” Павла Христюка, твори відомого географа й картографа Степана Рудницького, знищеного радянською владою 1937-го у Сандармосі: “Чому ми хочемо самостійної України? Українська справа зі становища політичної географії. Огляд національної території України. До основ українського націоналізму. Галичина та соборна Україна”, Павла Гай-Нижника “Акт Злуки УНР і ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України” та десятки інших наукових досліджень. Окреме місце на виставці належить дослідженням доктора історичних наук, професора Київського національного університету ім. Т. Шевченка Володимира Сергійчука, який завітав на відкриття експозиції, — “Українська соборність: відродження українства в 1917—1920 роках”, “Наша кров на своїй землі”, “Симон Петлюра”... Історик нагадав знамениту пісню з такими рядками: “Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону, В ріднім краю панувати не дамо нікому”. І не випадково в епічній творчості, в народних піснях і думках сакральна Україна постає як єдиний простір від Сяну до Дону, об'єднаний спільною історією, мовою, традиціями, способом життя. Про це писав і академік Степан Рудницький у своїй “Короткій географії України” (1910): “Ми українці, земля, де ми живемо, зветься Україною, чи вона під Російською державою, чи під Австрійською, чи під Угорщиною. Бо хоч і ділять її кордони, хоч розірвана вона на шматки, але ж один народ, що її заселяє, з одною мовою, вдачаю та звичаями. Та не тільки народ лічить українську територію в одну цілісність. Україна також із нинішніх оглядів мусить вважатися за виразно зазначену одноцільну територію серед залежних держав мало таких, що б могли зрівнятися з українською такою географічною особливістю”. Степан Рудницький, як один із провідників і борців за соборність української держави, вважав, що відсутність власної держави робить націю беззахисною у розв'язанні національно-політичних і соціально-економічних проблем, пе-

ред іншими державами. Без незалежної демократичної національної держави неможливий розквіт етносу, навпаки, виникають умови для політичного, економічного та культурного гноблення одного народу іншим, вважав учений. А свідомість підневільної нації не здатна творити ні власну культуру, ні власне життя.

Ілюструючи слова Рудницького про українців та Україну, Володимир Сергійчук у своїх дослідженнях посилається на європейські джерела. Він наголошує, що “світ здавна і чітко вирізняв межі українського розселення. Наприклад, 1540 року французький посол у Венеції Пелісьє, інформуючи свого короля про події в Туреччині, часто згадував славнозвісну султаншу Роксолану, зазначаючи при цьому її українське походження і підкреслюючи, що “мешкають ці руські від Карпатських гір до Борістена та Понта Ексіньського”. На мапі Європи 1571 р., що зберігається в бібліотеці Ватикану, є надпис “Росія-Русь”, що покриває нинішню Галичину, Холмщину, Підляшшя і Полісся з Люблінном, Холмом, Львовом, а кордон між Польщею та Руссю на мапі вказано по Віслі. Таких мап і свідчень європейських дипломатів і мандрівників про межі розселення українців чимало. Професор нагадує слова ще одного діяча — французького генерала маркіза Габрієля де Кастельно, який у своїй праці 1820 року про українців писав: “Численна нація ця простягається від кордонів Орловщини до меж Угорщини і займає, без жодної мішанини, Херсонщину, Харківщину, частини Курщини і Вороніжчини, всю Полтавщину, Чернігівщину, Київщину, Поділля, Волинь, частину Мінщини, більшу частину Галичини — і все населення без жодної різниці в звичаях і норовках...”. Для професора Колеж де Франс Роберта, наголошує Володимир Сергійчук, українці — це “нація в 13 мільйонів, яка починається від Кубані і кінчається в Карпатах, від Одеси й Криму до Галичини. Вона простягається через Буковину аж до північної Угорщини...”

Увесь світ знає українську націю як хліборобську. Ще трипільці, котрі мешкали на наших теренах, сім тисяч років тому вирощували кілька видів злакових культур і добре знали технології обробітку землі. Звідти, з тих далеких часів у нашого народу, як каже Володимир Сергійчук, “хліборобський демократизм, якого не бачимо у тих, хто жив із рибаль-

Доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка Володимир Сергійчук отримує Подяку за цикл лекцій у Національній історичній бібліотеці України від організаторів виставки

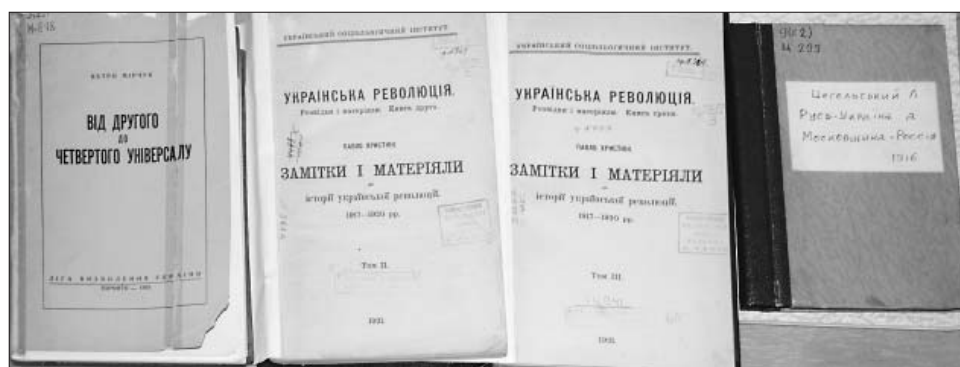
ства чи мисливства”. Хлібороб сам себе забезпечував їжею, був вільний у виборі й незалежний від інших. Мисливець сам на ведмеда не піде, він змушений був, так би мовити “вступати в колгосп”, що й сформувало ментальність народів, які вели різний спосіб життя.

Однією з важливих ознак нашої соборності Володимир Сергійчук вважає чорнозем. І каже, що українці-хлібороби (Україна є однією з найбагатших на чорноземі у світі), якщо й переселялися, то обирали, можливо, навіть інтуїтивно, території, багаті ґрунтами-чорноземами — Поволжя, Кубань, Сирій і Зелений клин у Росії, північні регіони в Америці, Канаді та Південній Америці. На певних відрізках історії території, де проживали українці, змінювалися під впливом політичних чинників: під час загарбницьких війн, а то й внаслідок геноциду. Винятково з політичних причин у XIV—XX ст. наші етнічні землі — Східну Галичину, Волинь, Полісся, Лемківщину, Надсяння, Холмщину, Підляшшя внесли до складу Польщі, а до складу Румунії — Південну та Північну Буковину, Південну і Північну Бессарабію, Мармарошину (і сьогодні там залишаються десятки сіл, населення яких ідентифікує себе як українці). До складу колишньої Чехословаччини — Закарпаття і Пряшівщину. Частина українських етнічних земель залишається у складі Росії (на думку дослідників, довжина українських етнічних земель у РФ нараховує близько 1 500 км), та у Білорусі (у Бобринському, Брестському, Дорогичинському районах українці теж становлять більшість). Але й перебуваючи у складі чужих імперій, під гнітом загарбників, українці ніколи не полишали ідеї соборності. Ця ідея жила в часи Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, тоді, коли наша знесилена ордами завойовників і внутрішніми чварами земля, опинилася у складі

Великого князівства Литовського. З новою силою вона ожила у козацьку добу. “Усі українські гетьмани були соборниками, — каже Володимир Сергійчук, — і прагнули об'єднати під однією булавою обидва береги Дніпра”. Соборницьке мислення мав і Богдан Хмельницький, котрий у 1648 р., повідомляв турецькому султану: “А нам Господь Бог в нагороду за наші кривди дозволив взяти під владу більшу половину польського королівства, Україну, Білу Русь, Волинь, Поділля із усією Руссю, аж по Віслу” і заявляв: “Я сам князь у князівстві своєму”.

Прагнення соборності з новою енергією ожило у Виговського (це єдиний гетьман, котрий, добре розуміючи, звідки ідуть найбільші загрози українцям, не підписав жодної угоди з Москвою) та у Мазепи, який заради відновлення й розквіту держави пожертвував собою і своєю захмарною кар'єрою при царі.

Одвічним ворогом на шляху до історичного й духовного єднання нашого народу завжди була Москва. “І коли Катерина II забрала у гетьмана Розумовського булаву, то стало зрозуміло — більше ніякого козацького самоврядування не буде”, — каже Володимир Сергійчук. “Навпаки, посилювалася русифікація українського народу. Імперія думала, що, стягнувши до Петербурга всю нашу еліту, вона зачистила Україну. Але енергія соборності і незалежності вибухнула Шевченковим “Кобзарем”. Вже по смерті найбільшого українського пророка Тараса Шевченка у Москві (це не лише назва міста, а й держави) сказали — нарешті все, питання вирішене. “України нет и быть не может”. Але, свідчить історія, у Москві дуже помилилися. Мине зовсім небагато часу і сказані на весь світ Миколою Міхновським слова “Самостійна Україна” стануть реальністю. За неї, проливаючи кров, боротимуться січові стрільці, вояки УНР та УПА. Сьогодні наш народ здобує у віках право самим господарювати у власному домі знову відстоює зі зброєю в руках на сході України, воюючи з давнім її ворогом — Московською неоперією, позбавляючись імперських міфів і утверджуючи свій соборний дух. Адже правильне розуміння значення і суті “соборності” з її історією і духовною самоідентифікацією буде гідною відповіддю усім, хто зазіхає на нашу державу. Сьогодні Ідея Української Соборності і пов'язаної з нею Незалежності стала Національною Ідеєю української нації!

Експонати виставки, присвяченої Дню Соборності України

Чиновники мерії інформують...

Демонтаж пам'ятника Тарасу Шевченку у центрі Вінниці відбувся серед ночі. Зранку люди побачили паркан навколо прибраного погруддя, який охороняли близько десяти правоохоронців та стільки ж молодиків. “На цьому місці встановлюватимуть Пам'ятник Небесній Сотні. Більше ніякої інформації невідомо”, — сказали у цілодобовій варті Вінницької міської ради. Згодом у мерії уточнили, що гіпсове погруддя Шевченка демонтовано, бо на однойменному майдані у Вінниці ініціатори хочуть відкрити 20 лютого 2018-го — на 4-ті роковини кривавих розстрілів на Майдані у столиці, — пам'ятник Небесній Сотні і на площі розпочались підготовчі роботи, аби встигнути встановити скульптурну композицію “Дерево Свободи”. Часу залишилось менше місяця”.

Фінансування виготовлення пам'ятника та його встановлення здійснюють Благодійні фонди “Пам'яті Небесної Сотні” та “Подільська громада”.

“За короткий час, який залишився до чергових роковин найтрагічніших подій Револю-

«Дерево Свободи» посадять на місце погруддя Шевченку

Як стало відомо з соціальних мереж, 24 січня 2018 р. у Вінниці прибрали гіпсове погруддя Шевченка і передали в музей Революції Гідності та АТО, що діє у Вінницькій загальноосвітній школі № 22. Це обурило громадськість.

Вінницькі активісти прийшли “провідати” Шевченка у школу № 22

Активісти продовжують відстоювати право на розміщення пам'ятника Тарасу Шевченку на площі Героїв Небесної Сотні.

— Погруддя мені передав наш випускник Володимир Базелюк, який вніс переважну суму коштів за це погруддя. Під час передачі було багато ЗМІ, які знімали цей процес, — розповідає директорка школи № 22 Галина Росторгуєва.

Погруддя великого Кобзаря стоїть на табуретці в музеї Героїв Небесної Сотні. Місце, де має колись стояти погруддя Тараса Гри-

вдова владі справжня позиція цих родин? На своїй сторінці у Facebook Оленка Котляр, дівчина Сашка Капіноса, Герої Небесної Сотні, оприлюднила заяву до Вінницької міськради: “Позавчора у Вінницькій міськраді було зареєстровано нашу заяву від родини Олександра Капіноса, Герої Небесної Сотні, про заборону використання його імені на монументі, який встановлюється такими ганебними методами. Демонтаж народного погруддя Тараса Шевченка, яке встановили вінничани під час Революції Гідності на цій площі, є зневагою до поглядів Олександра. А встановлення на цьому місці ще й монумента Небесній Сотні, зокрема і Олександрю Капіносу, для нас є глуmlinням над Олександром та його світоглядом”, — повідомила Олена. Родина іншого героя Небесної Сотні Сергія Дідича заявила, що не надавала дозволу на використання його імені при проектуванні та встановленні монумента “Дерево Свободи” і категорично забороняє таке використання. Галина Дідич, дружина Сергія, оприлюднила заяву до Вінницького міського голови та депутатів міськради: “Повідомляємо вам, що родина Сергія Дідича, Герої Небесної Сотні, — дружина Дідич Галина Іванівна, син Дідич Андрій Сергійович, дочка Дідич Ірина Сергіївна, мама Дідич Ніна Миколаївна, сестра Бойчук Любов Василівна, категорично проти використання (викарбування напису чи використання в будь-який інший спосіб) імені Сергія Дідича на монументі “Дерево Свободи”, який планується встановити у місті Вінниці на Майдані Небесної Сотні. Вважаємо верхом цинізму встановлювати пам'ятник Небесній Со-

тні шляхом знесення погруддя Кобзарю при залученні до цього тітушок, охороняючи будівництво собаками. Сергій Дідич був депутатом Городенківської районної ради VI демократичного скликання. Весь час боровся за зміни в нашому краю, проти свавілля влади. Він загинув не заради пам'ятників. Він і вся Небесна Сотня загинули за зміну системи в нашій країні. Країні, де гідно житиме кожен! А вінницька влада цього не розуміє і продовжує діяти методами часів Януковича. Тому ми не даємо згоди на використання імені Сергія Дідича на пам'ятнику Небесній Сотні в місті Вінниці, який заплановано встановити в лютому 2018 року”. Більш того, наразі журналістам Vlasno.info стало відомо, що громадська організація “Родина Героїв Небесної Сотні” засудила дії міської влади щодо знесення погруддя Тараса Шевченка у Вінниці, оскільки рішення щодо місця встановлення пам'ятника має ухвалювати громада: “Неприйнятним для нас став спосіб, у який 24 січня було перенесено погруддя Тараса Шевченка з Майдану Небесної Сотні до Вінницької загальноосвітньої школи № 22, щоб почати встановлення пам'ятника загиблим Героям Майдану. Ми виступаємо за чесну та відкриту процедуру ухвалення рішення, яке насамперед відповідало б інтересам вінничан. Пропонуємо звернутись до міської влади Вінниці з вимогою провести місцевий референдум задля вивчення співвідношення думок щодо встановлення пам'ятного знака “Дерево Свободи”.

За матеріалами Інтернет-видань підготувала **Єлизавета ЛИСАК**, Вінниця

Трагедія Димера, або Епізод

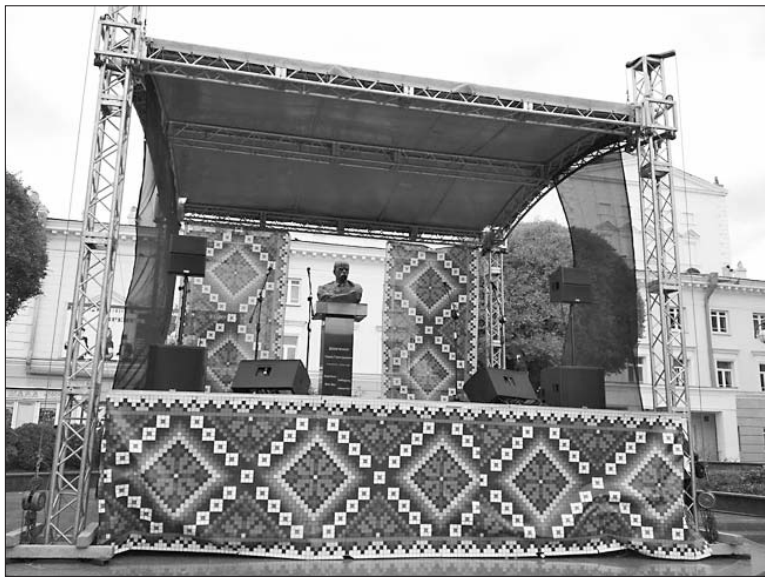
«дружби» двох «братніх народів»

о. Юрій МИЦИК, д. і. н., проф.

Міф про споконвічну дружбу російського й українського народів був одним із найулюблених у радянській пропаганді. В історії відносин цих народів було всяке. Тільки те, що суперечило цьому міфу, замовчували чи перекручували. В роки відродження незалежності нашої країни полуда потроху спадає з очей українців. У народі переважно знають про трагедії голодоморів 1921, 1932—1933 рр., 1947 р., Крут, Базару... Але це XX століття. Про віддаленіші періоди знають менше, можуть згадати хіба що тотальне знищення російськими військами Батурина разом із його мешканцями 1708 року. Але батуринською історією реєстр трагедій у давні часи не вичерпується. Згадаємо про одну з тих, про яку свідчать архівні джерела.

1926—1927 рр. Михайло Грушевський послав у Москву невелику групу істориків, щоб вони пошукали джерела про Україну в найбільшому російському архіві, де зберігаються матеріали до 30-х рр. XVIII ст., — “Древнехранилища” (нині — Російський державний архів давніх актів). Працювали вони недовго, але знайшли важливі документи, копії яких зберігаються нині в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Зокрема там є (ф. П.-№ 15576.-Арк. 44) лист козельцького і остерського протопопа о. Григорія Василевича до свого кума від 6 червня (травня 27) 1662 р., збережений у тогочасному московському переказі.

Це був тяжкий час для України. Поглиблювалася Руїна, посилювалася міжусобиця серед козаків, почався розкол України на лівобічну й правобічну, а бідами України охоче користалися сусіди... Зокрема Московська держава відверто втрутилася у війну, надаючи допомогу наказному гетьману Яким Сомку... Отець Григорій сповіщав свого кума про військові новини і згадує про події в Димері під Києвом. Це місто за його словами “у субботу прошлую москалі вирубили й випалили; было козаків четьреста у Дымери, то **усех побили, и людей усех и детей малых (виділено нами — Ю. М.), не боясь Бога**”. Що ж, точилася війна, і загибель козаків ще якось можна пояснити. Але чим завинили жінки й малі діти? Вже не говоримо про інших (старших дітей чи старих людей), адже **всіх** знищили вогнем і мечем. І це робив “братній” народ, який сповідував православне християнство і мав би керуватися заповідями Христа! Мав би... Але все це відходило на другий план, коли йшлося про загарбання чужої землі! Ця традиція триває, на жаль, і в XXI столітті. Тільки царя там тепер називають президентом. А народ, заражений великодержавним шовінізмом, сліпо йде за його “указующим перстом”, прагнучи поширити “руський мір”. Адже доки існує імперія, доти вона породжуватиме війни.

ції Гідності, — повідомляє сайт Вінницької міськради, — підрядна організація, з якою благодійні фонди уклали договір, має змонтувати не лише 5,5-метровий бронзовий пам'ятник у вигляді вишневого дерева, з якого опадає цвіт, а підніжжя композиції — це мапа України, з якої “проростає” вишня. 107 віток, що падають, символізують Героїв, загиблих під час кривавих розстрілів на Майдані взимку 2014-го. Загальна вага композиції становитиме понад 800 кг”. Чиновники уточнили, що демонтовано гіпсове погруддя Шевченка, а не встановлений 2014 року пам'ятник Великому Кобзарю. Як заявили у Вінницькій міськраді з приводу інциденту, “бронзовий пам'ятник Великому Кобзарю, встановлений у центральній частині Вінниці на площі, яка носить ім'я Тараса Шевченка, встановлений до 200-річчя з дня народження великого українця 2014 року, перебуває на місці”. Гіпсове погруддя Тараса Шевченка, яке було тимчасово встановлене на площі Театральній, з лютого 2014-го — перейменовану на площу Майдан Героїв Небесної Сотні, передано його фундатором, депутатом міської ради Володимиром Базелюком, у музей Революції Гідності та АТО, що у вінницькій загальноосвітній школі № 22.

горовича, визначене на першому поверсі школи в затемненому кутку.

— Ми готові залишити погруддя в школі на зберігання за умови, що директорка школи покаже акт передачі та договір на його зберігання. Документи на пам'ятник перебувають у сім'ї Кобців, а те, що Володимир Базелюк завів і подарував школі погруддя, можна вважати крадіжкою, — коментує активіст Вадим Шмагалов.

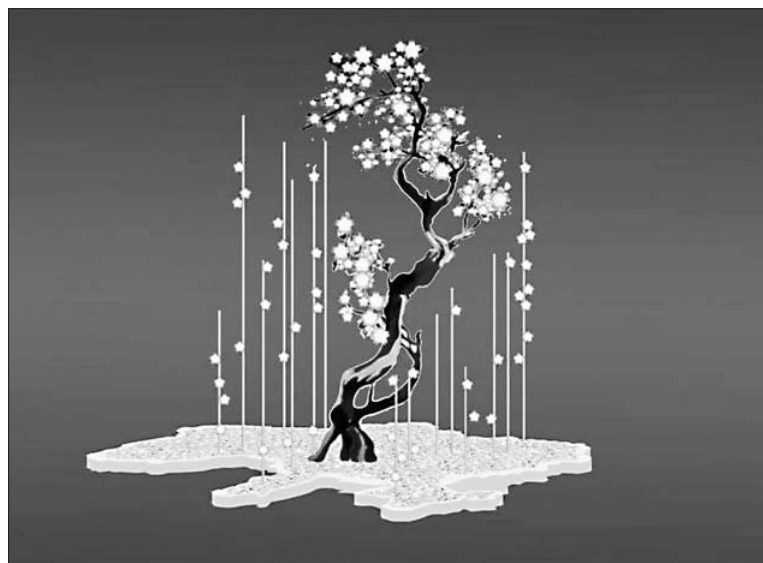
Активісти викликали слідчо-оперативну групу і написали заяву про вчинення кримінального правопорушення.

— Ми відтворимо всю картину повністю, як стояв пам'ятник на майдані. Поки погруддя стоїть у музеї, але скоро ми перенесемо його в хол, на видне місце, — запевняє Галина Росторгуєва.

Школу охороняють близько десятка працівників муніципальної поліції, патрульна поліція та відділ охорони міської ради.

До міськради звернулися вінничани з вимогою провести місцевий референдум

Вінничан обурило знесення пам'ятника Шевченку та початок встановлення “Дерева Свободи” без громадських обговорень. Один із аргументів влади — таким є волевиявлення родин Героїв Небесної Сотні. А чи

Юрій ПЕРОГАНІЧ: «Інформаційні технології впливають і на просвіту, і на культуру»

Про інформаційні технології, освіту і культуру розмовляємо з Юрієм Пероганичем — генеральним директором Асоціації підприємств інформаційних технологій України.

— Уже десять років Ви є директором Асоціації підприємств інформаційних технологій України. Чи є зв'язок між інформаційними технологіями і просвітою, культурою?

— Члени нашої асоціації виробляють і постачають користувачам товари і послуги інформаційних технологій (ІТ). Комп'ютери, мережі, мобільні пристрої, інтернет бурхливо змінюють наше життя. Міняються і способи просвіти людей — якщо в ХІХ столітті це були переважно хати-читальні, бібліотеки, друковані книжки, журнали і газети, то з початку минулого століття до них додалися радіо, потім телебачення, а під кінець століття — інтернет, то в ХХІ столітті потужності процесорів, ємність машинної пам'яті, кількість і швидкість каналів зв'язку, покриття ними найвіддаленіших куточків країни, мініатюризація фото і відеокамер, мікрофонів і гучномовців, засобів геолокації, а також хмарні технології, технології обробки великих обсягів даних, штучний інтелект дозволяють впливати практично на всі аспекти нашого життя.

Асоціація є важливою і необхідною ланкою для взаємодії між бізнесом і державою у формуванні законів, які сприяють справедливій конкуренції задля наповнення ринку сучасними і доступними для людей ІТ-товарами. Для цього ми допомагаємо державі боротися з контрабандою і підробками, щоб громадяни були забезпечені широким вибором якісних товарів і гарантійним обслуговуванням.

А інформаційні технології мають безпосередній вплив і на просвіту, і на культуру. Джерелом інформації для формування світогляду, для ухвалення рішень дедалі частіше стає монітор комп'ютера чи екран планшета і смартфона. В електронний вид переходять газети, журнали і енциклопедії, а паперові версії уже стають “розкішшю для гурманів”.

— Ви заснували громадську організацію “Вікімедіа Україна”, були членом Комітету з розподілу мільйонів доларів, які жертвують Фондові Вікімедіа у Сан-Франциско читачі Вікіпедії, особисто створили понад три тисячі статей в українській Вікіпедії. Що надихає Вас розвивати цю онлайн-енциклопедію?

— Переконали, що від якості й повноти національної Вікіпедії великою мірою залежить майбутнє нашої мови, нашої держави, українського народу.

Професор Володимир Білецький, засновник і шеф-редактор всеукраїнського журналу “Схід”, газет “Східний часопис” та “Козацький край”,

співзасновник і голова Донецького відділення Наукового Товариства ім. Шевченка, обласного товариства української мови, яким сказав, що масштаб і якість кожного національного сектора Вікіпедії є мірилом потенціалу нації творити культурний продукт, а сукупність мовних розділів Вікіпедії є майданчиком змагань і репрезентацій світових культур, показником їхніх сучасних потенцій.

За показником розміру (кількість статей помножена на їхню середню довжину) українська Вікіпедія перебуває на 12 місці в світі, і це справді об'єктивний показник нашого культурно-освітнього потенціалу в світі.

Хочу закликати читачів “Слова Просвіти” — принаймні спробуйте внести хоч кілька правок щомісяця. Це найкращий спосіб віддячити Вікіпедії і її редакторам. І неважливо, чи Ви будете створювати нові статті, чи поліпшувати ті, що вже є. Кожна ваша навіть найменша правка вікіпедійної статті залишиться на віки. Кожна правка зберігається окремо і може бути переглянута в історії редагувань, а за потреби відновлена. Ніщо, внесенне до Вікіпедії, не може бути знищене назавжди.

— Торкнімося особистого життя. Ваша дружина — поетеса, прозаїк, драматург і перекладач, журналіст і фахівець з піару Тетяна Череп-Пероганич.

— Попри різницю в темпераменті (я сангвінік, а Таня холерик), у нас багато спільного. Нас ріднить Чернігівщина (моя мама з Носівського району, Таня народилася в Бобровицькому), ми виростили в сім'ях сільських учителів, у дитинстві читали багато книжок. Я стараюся підтримувати Таню в її літературній творчості, вона терпить мою відданість Вікіпедії та іншим проектам із поширення знань. Разом виховуємо п'ятирічного сина Богданчика.

— Розкажіть про мистецький портал “Жінка-УКРАЇНКА”.

— Веб-портал <http://ukrainka.org.ua> ми з дружиною (її ідеї, мое конструювання) створили 2013 року для популяризації українських митців і української літератури і мистецтва. 2016 року за створення порталу нас нагородили Міжнародною літературно-мистецькою премією імені Пантелеймона Куліша.

Основним на порталі є розділ “Українки”, в якому розміщено надіслані “героїнями” й схвалені редколегією порталу їхні біографії, роздуми на тему “Слово про Україну” та зразки творчості, а також, за бажанням, роздуми про наболіле для рубрики “Думки вголос”, цікаві історії з життя, світлина для фотоальбому та рецепти їхніх улюблених страв.

Розділ “Гості порталу” присвячений творчості чоловіків, у цьому розділі публікуються біографії та зразки творчості митців. Важливою частиною порталу є стрічка мистецьких новин.

Портал виступав інформаційним партнером музично-поетичних заходів, на його сторінках відбувалися творчі марафони. За організаційної та інформаційної підтримки порталу проводилися творчі вечори митців у Національній спілці письменників України, Київському міському будинку учителя, Домі освіти та культури “Майстер-клас”; на Київщині, Львівщині, Хмельниччині, Чернігівщині та Сумщині.

2014—2015 року ми організували літературний конкурс “Жінка в історії”. На конкурс приймалися нариси про жінок-українок, які своїми добрими справами в галузі української культури, літератури, освіти, народного мистецтва, залишили слід у житті суспільства.

Літературний конкурс імені Григорія та Ганни Панченків портал “Бентежить душу батьківська земля” на найкращий поетичний твір організував і оголосив у грудні 2014-го. Засновник конкурсу — громадський діяч Володимир Панченко.

2014 р. Державний історико-культурний заповідник “Самчики”, Старокостянтинівське районне радіомовлення і веб-портал “Жінка-УКРАЇНКА” започаткували на території Палацово-паркового ансамблю “Самчики” щорічний мистецький фестиваль “Імпреза по-самчиківськи”. Серед подій фестивалю — святкування Трійці, козацькі звичаї, гра на бандурі, українські пісні, авторський спів та поезія, вистріли з козацької гармати, частування та чаювання учасників заходу, зустріч із творчими особистостями.

— Над чим працюєте зараз, що плануєте?

— Асоціація підприємств інформаційних технологій України брала активну участь у створенні коаліції бізнес-асоціацій “За дегінізацію економіки”, а зараз долучилася до створення Української ради бізнесу, в яку входить 64 бізнес-асоціації (в їхньому складі близько 27 тис. підпри-

емств з понад 20 галузей економіки). Переконали, що ця рада стане потужним голосом суспільно відповідального бізнесу у відносинах із державою і суспільством.

У вільний від роботи час пишу статті до Вікіпедії і залучаю до неї нових редакторів, домовляюся з авторами творів про їх поширення на умовах вільних ліцензій. Разом із дружиною регулярно наповнюємо інформацією портал “Жінка-УКРАЇНКА”.

Торік започаткував Вікі-енциклопедію громадянського суспільства. Мета її створення — зміцнення “третього сектору”, координація зусиль громадських об'єднань і їхніх діячів. Передумовою створення стало те, що наразі в українській Вікіпедії присутні статті лише про близько 600 українських громадських об'єднань і лише близько 1800 громадських діячів. Це пов'язане насамперед з високими критеріями для “потрапляння” до Вікіпедії. Водночас в Україні існує понад 10 000 дієвих громадських об'єднань і не менше 100 000 громадських активістів. Проект покликаний створити, за прикладом Вікіпедії, потужну он-лайн енциклопедію громадянського суспільства, яку може редагувати кожен. Станом на січень 2018 р. прототип такої енциклопедії, що вже містить понад 400 статей, опублікований за адресою <http://uk.prostir.wikia.com>

— Пане Юрію, спектр Ваших інтересів і компетентності надзвичайно широкий — це і викоринення корупції при імпорті товарів інформаційних технологій, і розвиток спільноти редакторів української Вікіпедії, і підтримка та просування талановитих творчих жінок, і розвиток громадянського суспільства в Україні загалом. Як у Вас на все вистачає часу?

— Відповім притчею: Бог поділив між людьми час дуже справедливо, він кожному дав його порівну — по 24 години на добу.

А ще додаю жартівливий вислів свого покійного керівника, міністра транспорту і зв'язку Георгія Кірпи: “Якщо хочеш, щоб у добу було не 24, а 25 годин — вставай на годину раніше”.

Власкор.

«Енциклопедичний словник символів культури України» вийшов усьоме, адже інтерес до нього з кожним днем зростає

Ольга НАУМЕНКО

Нещодавно вийшло друком сьоме видання “Енциклопедичного словника символів культури України” (Корсунь-Шевченківський. Видавець: Корсунський видавничий дім “Всесвіт”, 688 с.) за загальною редакцією доктора історичних наук, ректора Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Г. Сковороди Віктора Коцура, професора філології Олександра Потапенка, доктора історичних наук, професора Віктора Куйбіди. Рецензентами словника є доктор філологічних наук Наталія Мех і доктор історичних наук Валерій Капелюшний.

Словник вийшов уже сьомим, доповненим та переробленим виданням, тому що попит на нього не спадає. Навчальний посібник містить інформацію про глибинні етнокультурні масиви знань, що дотичні до багатьох наукових сфер, а тому є вкрай потрібним при вивченні української мови, літератури, історії України, культурології, політології, етнографії, фольклору, філософії та ін.

У “Словнику...” подано інформацію про найважливіші наукові, філософські, художні, міфологічно-релігійні, побутові символи українців. Простежується виникнення, функціонування символів від найдавніших часів до сьогодення на всіх континентах. Значна увага приділена питанням семантики певного символу в античній міфології, релігії (Єгипет, Греція), слов'янському народовір'ї (язичництві), християнстві, ісламі, буддизмі.

Терміни подаються з наголою, що відповідає нормам сучасної української літературної мови. Словникова стаття складається з реєстрового слова або словосполучення, тлумачення символу та описової характеристики символу.

Особливістю словникової статті є намагання охопити значні часові періоди існування певного символу, широкий ареал побутування.

Автори статей — авторитетні науковці: академік, доктор історичних наук Віктор Коцур, доктор історичних наук, професор Віктор Куйбіда, доктор політологічних наук, професор Борис Дем'яненко, професор філології Олександр Потапенко, кандидати філологічних наук Людмила Довбня, Тамара Товкайло, кандидат історичних наук Оксана Тарарон та інші — намагалися простежити виникнення, функціонування символів від найдавніших часів до сьогодення. У статтях показана роль, значення, функціонування тих чи тих символів в усній народній творчості, мистецтві, художній літературі. У деяких статтях з метою кращого розуміння семантики слова-символу подано його етимологію, паралелі з іншомовними термінами.

До словника входять також численні українські фразеологічні одиниці, ядром яких стали українські слова-символи. Читачі віднайдуть паралелі з носіями культур інших народів Європи, Азії, Америки.

Видання призначене для широкого загалу.

Тетяна САВАРИН,

доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ "Тернопільський державний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського, м. Тернопіль

Подвиг Ярослави Галик Лемківщина: літопис пам'яті

Ідеться про долю сотень тисяч наших краян, ідеться про непокараний злочин проти людськості й людяності без терміну давності, ідеться про подвижницьку працю однієї людини, яка роками працювала над тим, щоб увіковічнити пам'ять про жертви тяжкого злочину.

В умовах тривалої бездержавності, штучного розмежування зі своєю етнокультурною материзною, під жорстоким чужинським гнітом, як зіницю ока, доводилося берегти свою самобутність лемкам — крайній західній етнографічній групі українців, що проживали обабіч головного Карпатського хребта від річки Попрад на заході і аж до витоків річок Сян та Уж на сході, між польським і словацьким народами. І хоча лемки чинили стійкий опір асиміляційному тиску, особливо поляків, ця невелика етнографічна група до середини ХХ ст. втратила значну частину своєї території. У 1946—1948 роках маріонетковий режим Польщі, підвладний російській комуністичній імперії, скоїв тяжкий злочин — примусово виселив лемків з їхньої споконвічної території, розсіявши по північних окраїнах Польщі та в УРСР. Найактивніша частина лемківської людності у той час загинула, збройно захищаючи свою рідну землю [6, с. 1].

Минуло 70 років від початку трагічної депортаційно-переселенської акції, ретельно спланованої та брутально здійсненої більшовицько-комуністичними урядами Польщі та СРСР, щодо тотального виселення українців зі своїх споконвічних історичних теренів, які опинилися в межах тодішньої Польщі, на територію УРСР.

Сучасні дослідники тих сумнозвісних історичних подій свідчать про масштаби вчиненого злочину сухою мовою цифр:

"3 700 тисяч українців, які після встановлення нового радянсько-польського кордону опинилися під владою Польщі, до УРСР виїхало близько 483 тисяч, а решта — близько 220 тисяч, залишилися на своїй корінній території" [4, с. 115].

"Лемки, які залишилися в Карпатах (їх бл. 30 % — до 100 тис.), навесні 1947 р. були піддані останній найжахливішій з ліквідаційних акцій — депортаційно-пацифікаційній акції "Wisla". Це остання частина експулуативної акції" [5, с. 100].

Ті українці, що залишилися в Польщі, в квітні-липні 1947 року під час зловісної акції "Вісла" були депортовані на північно-західні землі, на німецькі території, що відійшли до Польщі, й там були розпорознені поодинокими родинами по різних селах 71 повіту в десяти польських воєводствах з метою максимальної ізоляції та наступної асиміляції, без права повернення [1, с. 8].

На Лемківщині переселенська акція з Польщі до УРСР розпочалася восени 1944 року і під впливом масової радянської пропаганди спочатку мала певні ознаки добровільності, хоча "добровольців" серед лемків виявилось небагато. Вже з січня 1945 року депортація почала набувати примусового характеру і підсилювалася активною терористичною діяльністю підпільних польських банд (погроми, підпали, грабунки тощо) та агресивною агітацією з боку обох урядів. Проте влітку 1945 року виїзд лемків

до УРСР практично припинився, бо навіть під загрозою смерті вони не хотіли залишати землю своїх предків. Тому з 1 вересня 1945 року за "клопотанням" уряду УРСР Тимчасовий уряд Національної Єдності Польщі залучив до примусового виселення мирних мешканців регулярні частини польського війська у складі трьох дивізій, також в акції брали участь частини Червоної Армії та каральні загони НКВС. 5 квітня 1946 року було створено оперативну групу "Ряшів" із метою цілковитого вигнання українців із Польщі до 15 червня 1946 року. На кінцевому етапі виселення набрало форми етнічної чистки (виловлювання людей по лісах, брутальне "переганання" мирних мешканців військом через кордон, військові облави, арешти, побиття, вбивства, а також різні зловживання переселенських комісій [5, с. 98-99]. Підписання Підсумкового протоколу в справі закінчення "обміну" населенням між Польщею і УРСР відбулося аж 6 травня 1947 року.

Цинічним є використання в офіційних документах виразу "обмін населення", бо що на що обмінювали — українців позбавляли своєї предковичної батьківщини, а поляки-колоністи поверталися на свою батьківщину!

За весь період проведення акції, від 15 жовтня 1944 року до 2 серпня 1946 року, серед півмільйона всіх українських виселенців власне лемків було депортовано до УРСР, за різними дослідженнями, від 95000 до 200000 осіб.

Насильницька депортація лемків після Другої світової війни призвела до цілковитого руйнування етнокультурного середовища регіону. Ось чому перед національно свідомим, мислячим українством постало завдання: вберегти від остаточного забуття те, що наші предки створювали упродовж багатьох віків, бо це — наша історія, наші витоки. Пам'ять є найголовнішою у світі для кожного свідомого лемка, тому що тримає зв'язок із матірною землею. Саме пам'ять про депортацію об'єднує лемків та інших депортованих у товариства заради потреби визнати їхню трагедію, засудити тих, хто її вчинив, і дати шанс вертатися безперешкодно на рідну Лемківщину. Адже цей злочин і досі не визнаний і не засуджений ані на всеукраїнському, ані на міжнародному рівні... А відбиток тих страшних подій і да-

лі лежить уже на наступних поколіннях лемків, відбивається на їхніх долях, визначає їхнє майбутнє. Акція "Вісла" — брутальна депортація працелюбного народу, що на своїй бідній та такій дорогій йому землі завинив лише своєю щоденною боротьбою за виживання невтомною працею поколінь. Тому трагедія, яку пережили в середині ХХ століття сотні тисяч мешканців Лемківщини, не має права заглядитись чи забутись.

Попри те, що ця предковична етнографічна українська спільнота злочинними режимами депортована з рідної землі й розсіяна, вона утримує в нащадках свою єдність в етнокультурному корінні і демонструє цивілізованому світові непокараний, не засуджений досі злочин. Хочеться вірити, що кожен чесний поляк (християнин він чи атеїст), не заражений шовінізмом, розуміє біль розлучення із прадідівськими могилами, родинною історією, обрядово-культурними традиціями, музично-пісенною самобутністю, які генетично залишилися у душі жертв того страшного злочину. І це у Європі, у ХХ ст.!

Як земне тяжіння, тримає лемків пам'ять про рідний край. Справжнім подвигом стала праця для персоналізованого увіковічення пам'яті про жертви важкого злочину проти краян тендітної жінки Ярослави Галик. Вона нащадок виселенців Сянецького повіту, нині голова Світової Федерації українських лемківських об'єднань, виконала подвижницьку працю на архівних матеріалах, щоб створити пам'ятник предкам в іменах: Книга пам'яті Лемківщини 1944—1946 [1]. Ось такий цей тритомний корпус, можна сказати, нині це мартиролог, з поіменним списком лемків-українців, які стали жертвами злочинної депортаційної акції, проведеної злочинними комуністичними режимами Польщі та УРСР у 1944—1946 роках, внаслідок якої сотні тисяч лемків-автохтонів були примусово виселені з прадідівської рідної землі, брутально вирвані, як кажуть, із коренем зі своєї материзни. Дослідниця-укладачка цього "монумента" людських душ, крім створення родинних і поіменних списків лемків, ставила собі за мету з'ясувати їхні конкретні імена та встановити кількість виселених лемків (серед усього депортованого українського люду) по населених пунктах їхнього постійного проживання на Лемківщині.

Списки депортованих родин та осіб складені за населеними пунктами Лемківщини на основі поіменних списків депортованих, які зберігаються в фондах Державного архіву Львівської області. Цінним у праці є й те, що авторка, спираючись на дані багатьох дослідників (а вони часто різняться), з'ясувала етнографічні межі Лемківщини та встановила конкретний перелік населених пунктів, які входили до складу лемківського краю і в яких проживали власне лемки. Бо якщо

перелік сіл Західної Лемківщини, як зазначає дослідниця, не викликав особливих труднощів на польсько-лемківській межі, то вже села на східному лемківському порубіжжі не давали можливості чіткого розмежування, населення якої етнографічної групи проживало чи перебувало в конкретному населеному пункті: лемки, бойки чи т. зв. долиняни (мешканці Надсяння) [1, с. 13].

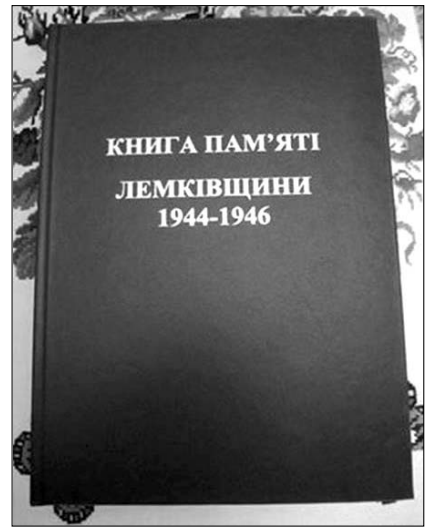
У першій книзі опубліковані поіменні списки депортованих зі 108 населених пунктів 4-х повітів: Новий Торг, Новий Санч, Ясло і Кросно. У другій книзі розміщено поіменні списки виселених із 158 населених пунктів двох великих повітів — Горлиці і Сянік, а у третій книзі — із повітів Лісько, Березів та додаткові списки родин із різних сіл і повітів Лемківщини. Всього в трьох томах налічується 143 601 особа депортованих лемків; це 35522 лемківські родини.

Кожен том цього монументального корпусу містить такі розділи: у 1-му розділі подано перелік населених пунктів Лемківщини, з яких у 1944—1946 роках були виселені мирні мешканці українці, русини-лемки, як їх часто іменували на підставі Угоди між урядами УРСР і ПКНВ "Про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР" від 09.09.1944 року; у 2-му розділі подано зведені таблиці поіменних списків виселених родин та осіб за адміністративно-територіальними одиницями Лемківщини. Розділ 3-й є основним, і власне у ньому містяться поіменні списки русинів-лемків-українців, виселених у 1944—1946 роках.

Поіменні списки були складені, як зазначає дослідниця, шляхом дослідження архівних документів, рукописним і фотокопіюванням, оцифруванням та укладанням у вигляді таблиць, впорядкуванням за населеними пунктами, гмінами, повітами, воєводствами, з наступним зведенням кількісних даних.

Як зазначає Я. Галик у передмові, прізвища та ініціали осіб в архівних книгах написані від руки, на слух, як писарі почули від людей або як їм вдалось правильним, часто з російськомовними переключеннями, іноді дуже нерозбірливо. Тому авторка для прочитання деяких прізвищ користувалася списками прізвищ лемків, поданих у книзі І. Красовського "Прізвища галицьких лемків у XVIII столітті", проте старалась не змінювати оригінальних записів і максимально точно подавала їх у книзі. Голова сім'ї вказаний як господар (господиня). Члени сім'ї визначені відносно родинного стосунку до господаря (господині): дружина, діти (син, дочка), внуки, сестри і брати господаря чи його дружини тощо. До членів родини нерідко зараховані вихованці, підопічні, наймити, робітники, слуги та ін.

Слід відзначити, що у книгах зазначені прізвища та імена тих лемків, які були депортовані. Так в окремих сім'ях дехто був відправлений у Німеччину на примусові роботи ще до початку сумнозвісної акції, тому в списках родин не значиться. Також не збігаються дати народження окремих людей. Це пояснюється, очевидно, тим, що люди 18-ти років навмисне применшували свій вік, щоб їх не забрали на приму-

сові роботи до Німеччини.

Тільки той, хто знайомий із нинішніми умовами праці в нерідко неопалюваних архівах, з поганеньким освітленням, з дуже непродуктивним графіком роботи і видачі справ, із платним обмеженням фотокопіювання та іншими невгодами для праці дослідника — тільки той може собі уявити, яку настирливість, завзяття треба було мати пані Галик для такої подвижницької праці. Воістину сила генетичної пам'яті предків давала їй енергію до роботи.

Авторка назвала свою працю документальним свідченням Лемківської трагедії середини ХХ століття, живою пам'яттю тих зловісних подій. Книга є застереженням усьому світові щодо подібних злочинів проти людяності і людяності. Крім цього, безумовно, вона послужить своєрідним довідником для депортованих лемків та їх нащадків, розсіяних по всій планеті. При відшукуванні своїх загублених родин "Книга пам'яті Лемківщини 1944—1946" може стати обвинувальним достовірним доказовим документом для лемківських організацій України та світу на майбутньому осуді тяжкого злочину. Цей документальний корпус буде корисним для краєзнавців, дослідників, науковців, істориків та може бути підручною книгою кожного лемкознавця як доступне джерело того, що ховають архіви.

Праця Я. Галик має велике історіографічне значення. Як сказав Андрій Хомик, голова Фундації досліджень Лемківщини в США, п. Ярослава "несе дослідникам та широкому загалу те, що дотепер покривалось архівним пилом. Вона додає обличчя до паспорта депортованого народу, виданого історією. Вона називає поіменно всіх тих, хто дотепер був лише порядковим номером — піщинкою з близько 200000 депортованих в УРСР лемків. Вона називає поіменно дітей зеленої гористі Лемківщини — дотепер безликих, котрих зі скромним скарбом загнали до товарних вагонів, щоб викинути десь серед глухих степів Дикого Поля" [1, с. 6]. І відтепер усі вони — не просто лемки, українці, депортовані, переселенці, відтепер вони — конкретні люди, з датами та місцем народження, з перерахованою поіменно родиною та місцем переселення. "Книга пам'яті Лемківщини" увіковічне імена жертв насильницької депортації лемків-українців заради збереження пам'яті для нащадків про страшну трагедію нашого краю та постраждалих предків, що стало тяжким зломом для найстражднішої галузки українського етносу, століттями гнобленої панівним суцідом.

У творчому доробку Ярослави Галик є ще інші книги, які заслуговують на увагу, зокрема "Лемківщина — край наших предків" (Івано-Франківськ, 2009),

“Маленька українка у великому Парижі” (Івано-Франківськ, 2012), “Світло очей моїх” (Івано-Франківськ, 2013).

Як кажуть, сам Господь велів Ярославі Галик посвятити себе для пошани предків. Ще до названої праці вона з уст своєї мами відчула потребу писати про рідний край. Її першою книгою була “Лемківщина — край наших предків”. У ній авторка на основі історичних матеріалів просто і цікаво змалювала історію, культуру, побут українців чарівного краю Низького Бескиду, трагедію депортації його споконвічних жителів із рідної землі в 1944—1947 роках. Авторка за розповідями своєї матері та односельців описала подальше життя депортованих лемків в Україні та світі. Це вона показала на прикладі однієї лемківської родини. Та й на власному прикладі вона, як ніхто з новітніх письменників збагнула, що значить чужина для людини, бо шість років заробляла шматок хліба у далекому Парижі. Її повість “Маленька українка у великому Парижі” — це розповідь-сповідь про долю заробітчан, емігрантів нової хвилі — трудових мігрантів, нелегалів зі “сходу”, як називають українців, розсіяних по всій планеті в пошуках праці та кращої долі.

“Що чекає земляків у нових світах? Чим живуть вони і як дають собі раду? І чи зривають на золотих вербах гроші? — такі питання хвилюють авторку. — Париж — мрія кожного. Але потрапити в це величезне, незнайоме місто європейського світу, вижити і не втратити себе — справді непросто...” [3]. Повість може послужити також своєрідним путівником для читача по Парижу та Франції, бо динамічний характер праці героїні (лікар-масажист) був пов’язаний з різними куточками міста і країни.

Ярослава Галик також авторка збірки новел і оповідань “Світло очей моїх”. Вболівання за долю і гідність людини, моральні імперативи — основний зміст її художніх образків. Як і в літописі трагічної долі тисяч краян, чутне биття вразливого серця авторки. Як справедливо зауважив рецензент повісті Ярослави Галик “Маленька українка у великому Парижі”, — “це прикметна поява саме тої народної літератури, яка народжується самим життям...” [7, с. 570]. Воістину справжнє мистецтво твориться з великої любові і великого болю, навіть без літературного чи філологічного вишколу, живиться правдивою ширістю і безпосередністю людських почуттів” [7, с. 570].

Список використаної літератури:

1. Галик Я. Книга пам’яті Лемківщини 1944—1946. Том. 1. — Львів: Триєда Плюс, 2015. — 675 с.
2. Галик Я. Лемківщина — край наших предків. — Івано-Франківськ: “Місто НВ”, 2009. — 189 с.
3. Галик Я. Маленька українка у великому Парижі. — Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. — 196 с.
4. Лемківщина: історико-етнографічне дослідження: у 2-ох т. — Т. 1.: Матеріальна культура. — Львів: Інститут народознавства НАНУ, 1999. — 359 с.
5. Красовський І. Енциклопедичний словник Лемківщини / І. Красовський, І. Челак. — Львів: “Астролябія”, 2013. — 752 с.
6. Саварин Т. В. Лемківські весільні обрядові пісні в міжсетічному контексті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07 “Фольклористика” / Т. В. Саварин; ЛНУ ім. Івана Франка. — Львів, 2003. — 27 с.
7. Чорнопиский М. Роздуми над прочитаним // Народознавчі зошити. — 2013. — № 3. — С. 565-571.

Творчість Остапа Нижанківського До 155-річчя від дня народження композитора

Музичне життя Галичини в останні десятиріччя XIX і на початку XX ст. набуло широких і різноманітних форм хорового виконавства. Активну діяльність розгортали численні музичні об’єднання, гуртки та хорові товариства, які відображали нові тенденції музичного життя краю. Співочі товариства “Лютня”, “Гармонія”, “Товариство Друзів Співу”, “Просвіта”, “Теорбан”, “Ехо”, “Хор академічної молоді”, “Боян”, “Бандурист”, “Сурма” були осередками національної хорової культури.

Перші галицькі композитори: М. Вербицький, І. Лаврівський, В. Матюк, А. Вахнянин, І. Воробкевич, О. Нижанківський, Д. Січинський, Г. Топольницький, П. Бажанський, Я. Лопатинський, Й. Кишакевич, Я. Ярославенко — відіграли велику роль у становленні діяльності співочих товариств. У своїй творчості вони піднесли хоровий жанр на високий мистецький рівень, зробили його домінуючим в українській музиці.

1891 року у Львові зі створенням товариства “Боян” із музичним видавництвом при ньому розпочинається заснування “Боянів” і в інших містах Галичини: у Перемишлі (1891), Станіславові (1896), Стрию (1894), Коломиї (1895), Тернополі (1901) та ін. Велику роль у роботі цих організацій відіграли західноукраїнські композитори — Д. Січинський і О. Нижанківський. Своєрідні “артистичні мандрівки” хорів, що входили до складу “Боянів”, сприяли піднесенню музично-культурного рівня населення Галичини.

Марія ГЕВ,
Дрогобич

24 січня 2018 року виповнилося 155 років від дня народження композитора, диригента, видавця, культурного і громадського діяча Остапа Йосиповича Нижанківського (24 січня 1863—22 травня 1919). Серед галицьких композиторів-аматорів саме отець О. Нижанківський — священник УГКЦ (капелан), який був одним із молодших представників музичного руху в Галичині 80-х років XIX ст., вповні реалізував себе як композитор хорового жанру та організатор співочих товариств. О. Нижанківський був одним із перших галицьких послідовників М. Лисенка, активно популяризував його творчість.

Остап Нижанківський народився у Стрию, початкову школу закінчив у селі Великі Дідушичі. Згодом, переїхавши до Дрогобича, здобув там освіту у гімназії. Саме там Остап оволодів грою на флейті, скрипці, пізнав основи диригування. До цього часу належать записи зібраних українських народних пісень і написання майбутнім композитором перших музичних творів — переважно вокальна лірика на слова українських поетів.

1888 року майбутній композитор закінчує Львівську семінарію і стає священником у с. Заваді на Стрийщині. Перебуваючи у Львові, О. Нижанківський зробив величезний внесок у розвиток національного хорового мистецтва Галичини. Зокрема 1885 року він заснував музичне видавництво “Бібліотека музикальна”, яке видавало твори українських композиторів А. Вахнянина, М. Лисенка (вперше в Галичині), П. Ніщинського, М. Вербицького, С. Воробкевича та ін. Цим збагачує репертуар численних хорових товариств. Також Нижанківський розгортає активну діяльність у справі збирання в Галичині українських народних пісень, організовує студентський хор “Академічного братства”. Численні концерти та “артистичні мандрівки” хору мали величезне значення для формування і зростання української хорової культури в Галичині.

Здобуття професійної музичної освіти для О. Нижанківського було дуже важливим для творчої реалізації. Спочатку він намагався здобути музичні знання шляхом самоосвіти. Згодом, 1896 року, екстерном склав у Празькій консерваторії іспит на звання вчителя співу у середніх навчальних закладах.

Хоровий спів, його поширення, популяризація серед найширших верств населення було пріоритетом мистецького життя і діяльності О. Нижанківського. Він заснував співоче товариство “Боян” у м. Бережанах (1892), працював диригентом товариства “Львівський Боян” (1895—1896), “Стрийський Боян” (з 1900) та вчителем співу в чоловічій гімназії і учительській семінарії у Львові.

Із 1897 року Нижанківський обіймає посаду священника-адміністратора у парафії с. Довжанка на Тернопільщині, а вже 1900 року переїхав на Стрийщину, де спочатку працював у с. Дуліби, згодом — у с. Заваді як парох.

Активна хорова та просвітня діяльність у співочих товариствах, організація хорів, зокрема і при читальнях “Просвіти” на Стрийщині — вагомий сторінок мистецькому життю краю. Без сумніву, це формувало світогляд композитора, впливало і на його хорову творчість. Хорові композиції а саррелла на чоловічий склад стали пріоритетом творчості О. Нижанківського і були особливо затребувані. Працюючи

все життя з хоровими колективами, композитор найбільшу увагу приділяв вокально-хоровим творам, а “Стрийський Боян” під його керівництвом досягнув свого найвищого розквіту.

О. Нижанківський найповніше зреалізував свій композиторський талант у традиційних для галицької музики жанрах — духовних і світських хорах, солоспівах, вокальних ансамблях, обробках народних пісень, написав і сюїту для фортепіано “Вітрогони”. На жаль, до нас не дійшла вся хорова спадщина митця, бо багато рукописів пропали одразу після його трагічної загибелі — їх розграбували польські і свої мародери, або ж не збереглися у архівах.

У 70—80-х роках XIX ст. О. Нижанківський своїм мистецтвом торкнувся творчості Івана Франка. Кантата О. Нижанківського “Не гармати грають нині” — одна з перших музичних інтерпретацій великого Каменяря. Цей твір — розгорнута хорова композиція закличного, прославленого характеру, основною думкою якої є заклик до молоді — активно працювати для добра свого народу. Львівська преса відзначала, що композитор “написав хорошу музику, яка викликала неугамонні оплески”, коли його виконували на одному з музично-декламаційних вечорів “Академічного гуртка” 1885 року. На жаль, ноти цього твору втрачені.

У хоровій творчості О. Нижанківського втілює свій чуттєвий

мелодичний талант, уміння передати ліричні, драматичні, трагічні настрої. Майстерно володіючи хоровою фактурою, митець уміло засобами музики передає різноманіття людських почуттів.

Навчаючись у семінарії, Нижанківський написав хорові цикли “Коляди”, “Слов’янські гімни”, чоловічий хор “Святий Боже”, “Наша дума, наша пісня” (сл. Т. Шевченка). У середині 80-х рр. написав чоловічі хори “Гуляли” і “З окрушків” (“Золоті зорі”) на слова Ю. Федьковича, кантата для жіночого хору у супроводі фортепіано “Ясна зоря засвітила” (сл. С. Сембратовича), “Вітай нам, достойний”, “З низьким поклоном”. У середині 90-х рр. з’являються хорові композиції “Піснь вечірня” (сл. Б. Киріва), “Нова Січ” (сл. Ю. Федьковича) та ораторія “Вифлеємська ніч” (1897), написана у співтворстві з В. Матюком.

1912 року О. Нижанківський пише один із своїх останніх творів — чоловічий хор кантатного типу “Із низьким поклоном”. Відтоді невідомо про жодний твір, написаний композитором. Є лише дані, що певний час він очолював філію Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Стрию.

22 травня 1919 року О. Нижанківський трагічно загинув — під час польської окупації міста Стрия за несправедливим наклепом польська жандармерія заарештувала і розстріляла композитора. Похований митець у Стрию.

Сьогодні мало хто знає в Україні про вагомий вклад композитора і громадського діяча Остапа Нижанківського у розвиток української хорової культури, окрім, звичайно, мистецтвознавців.

Мала батьківщина О. Нижанківського — Стрийщина — в особливий спосіб пошанує пам’ять про свого видатного земляка. Ім’ям Нижанківського названа одна з вулиць Стрия та району музична школа. Є такі вулиці в Дрогобичі та у Львові. І дуже символічно, що Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка розташована саме на вулиці О. Нижанківського. Доповнює світлу пам’ять про композитора його творча спадщина, яка є окрасою галицької хорової музики і щораз оживає у серцях виконавців і слухачів.

Стрий. Гробниця композитора О. Нижанківського

Домбчевські та Січинські

Пишучи історію рідного Вікторова, який тепер належить до Галицького району Івано-Франківської області, я зібрав великий матеріал про родину пароха й декана Антонія Бобикевича, його сина Ізидора (Сидора), невістку — поетесу Марію Устиянович, онуку Клавдію, теж українську поетесу, що померла в Бухаресті. Коли я перегортав підшивку газети "Слово Просвіти", то в ч. 7 за 18—24 лютого 2016 року мій погляд прикипів до "журналістського розслідування" Олександра Горобця "Тінь забутого предка. Повернімо пам'ять про Романа Домбчевського". Наштовхнула Горобця на це дослідження публікація в американській газеті "Свобода", котра опублікувала інформацію про вшанування пам'яті юриста і політичного та військового діяча Романа Домбчевського. Його дружина з дочкою емігрували зі Стрия за кордон, коли почалася Друга світова війна і Червона армія після розгрому Речі Посполитої в 1939-му зустрілася з німецькою в Стрию як її союзниця. Тоді німці відійшли за Сян на окуповану Польщу, а Червона армія залишилася на Волині і в Галичині. Територію Західної України приєднали до СРСР і приступили до "зачистки" її від українських патріотів. Доктора права, члена "Спілки визволення України" Романа Домбчевського заарештували й вивезли в Сибір ще до того, як почалися масові розстріли. Колишній військовий сотник, секретар українського (УНР) посольства у Празі, який зміряв дороги Європи від Львова до Відня і Франції, від Львова до Києва і назад, добре орієнтувався у політичній обстановці, тож коли його, доктора права, в 1939-му арештували чекісти, сказав дружині Ірині взяти із собою дочку Христину (друга у них померла) й утікати на Захід. Так Ірина Домбчевська-Рибак із дочкою опинилася в Нью-Йорку, а Романа повезли на гулазські "білі ведмеді" — аж на Колиму. Після закінчення Другої світової війни Роман повернувся в Україну — до Одеси, бо дорога в Галичину була для нього закрита. Можливо, він мріяв якось налагодити зв'язок з українцями зарубіжжя або й утекти із СРСР, але аж до смерті в 1952-му пропрацював вантажником і нічого не знав

про те, де ж його дружина і дочка. А вони на той час були вже у США і багато літ вели безрезультатні пошуки свого чоловіка та батька. Ірина Рибак слала запит за запитом, щоб розшукати Романа, але Москва мовчала.

Я, уродженець Вікторова, довгі роки збирав матеріали для написання історії села і в них раз по раз натикався на діяння батька Домбчевського і його дітей і невістки. Дещо використав у своїх публікаціях, теле- і радіопередачах, доповідях. Не обійтися без Домбчевських у розповідях про композитора Дениса Січинського: Олександр Домбчевську цей великий композитор і диригент, педагог навчав грати на фісгармонії, диригувати хором, їй присвячував свої безсмертні твори. За кохання дочки Домбчевських до багатого старшого від себе композитора Денисові Січинському довелося розпрощатися з ними, але залишився у Вікторові церковно-світський хор, котрим керували Олександра Домбчевська та недавній хорист і дяк Микола Салига, традицію якого продовжив Миколин син Федір Салига, а сини стали художниками, задзвеніла бандура в руках Миколи Федоровича, викладача Косівського художнього інституту — філії Львівської академії.

Коли Олександра Домбчевська вийшла заміж за львів'янина, то в одному із львівських видань писала про працю Дениса Січинського у Вікторові, про сільський хор, яким вона керувала після повернення композитора до Станиславова. Хор співав на чотири голоси "Боже великий, єдиний", "Де Дніпро наш", "Ой двісті літ", "Ой Морозе-Морозенку", "Не плакати нам", "Серед поля широкого", "Де Русь живе", "Чи я в лузі не калина була?", "Очерет лугом гуде", "Ой летіла зозуленька", "Зелена руга", "Дівчина моя", "Ой знати, знати", першу в'язанку українських пісень в обробці Матюка, яка має назву "Заспів". Закінчувалися всі концерти виконанням гімнів "Не пора" і "Ще не вмерла Україна"... Коли до Станиславова приїхав геніальний Микола Лисенко, то його зустрічав і вікторівський хор піснею "Думи мої, думи мої".

Але ці мої нотатки, як і інші матеріали, зібрані для історії села Вікторова, ще потребують глибшого дослідження й

Степан ПУШИК. Нариси з історії Вікторова

Південна околиця Галича — це нині село Вікторів, яке починається від Височанки і тягнеться до Перевізного броду на Лукві, де воно межує з Крилосом-Підгороддям, що має ще й стару назву Підгород. У княжі часи в долишньому Вікторові діяли два монастирі — Миколаївський і Покровський. Село має велику й глибоку історію. Коли воно стало Галицькою Слободою, то 1568 року тут було півтора десятка дворич. Вікторів, як і Галич, входив до Покуття, яке часто спустошували татари, турки, молдаване, а від 1772-го до 1918 року Галичиною володіла Австрія. Край тоді був на правах Королівства Галичини і Володимирії. 1914 року почалася Перша світова війна, і село стало ареною боїв багатонаціональних армій, що воювали на стороні Австрії і Росії. Серед військових формувань особливо виділявся корпус Українських січових стрільців, у якому були відомі поети, прозаїки, композитори, журналісти, скульптори. Перед звільненням Галича точилися запеклі бої у вікторівському лісі. Через деякий час Вікторів знову став передовою.

Із села за шість століть вийшло багато славетних діячів. Гнат Височан командував протитатарським загоном, він заснував Височанку. Його син Семен підняв найбільше селянське повстання і влився з галичанами до козацького війська, перебував як полковник і на батьківщині Тараса Шевченка у Лисянці. У Вікторові одружився колишній солдат із гірського села Сливки Григорій Медвідь, що двічі ходив до Відня скаржитися на пана Бруневського, який захопив селянську "Підгору". Тут служили священиками відомі літератори й громадські діячі Антін Могильницький, Антін і Сидір Бобикевичі, Йосип Домбчевський. У Вікторові написав три прозові твори письменник Костянтин Бобикевич. Дружиною вікторівського душпастиря С. Бобикевича стала дочка депутата й літератора Миколи Устияновича поетеса Марія Устиянович, їхньою гостею у Вишніці були Леся Українка і Климент Квітка. Син Йосипа Домбчевського Роман умовив батька взяти на зиму до села славетного композитора Дениса Січинського, який написав у Вікторові безсмертні музичні твори й заснував один із перших в Україні хорів. Роман Домбчевський став доктором права, написав книжку "Право мови", відбув сибірську каторгу. Його дружина Ірина з родини Рибчаків віддала у Львові лікарню Січових стрільців, де лікувався Іван Франко. У Вікторові тривалий час переховувався студент-революціонер Мирослав Січинський, коли втік зі станіславської тюрми "Діброва", де відбував 20-річне ув'язнення за атентат на губернатора Потоцького. Із Вікторова походив сотник Січових стрільців, УГА та армії УНР Семен Ткачівський, що працював військовим журналістом, секретарем Академії наук, був членом письменницької організації "Західна Україна". 1937 року його репресували уперше в Росії, а в 50-ті роки вдруге — у Блюдищах. Він помер у Красноярську.

Народив Вікторів і теперішніх учених, літераторів, зокрема Тараса Салигу, Ярослава Ткачівського та інших. Коли я писав роман "Галицька брама", історію рідного села, то прийшла думка, що варто створити нариси (есеї) про можливого автора "Слова о полку Ігоревім" і його поховання у Миколаївському монастирі, про народного посла до цесаря Григорія Медведя та інших діячів мого рідного села — Вікторова. І ось тепер друкую нариси про Медведя і родину Домбчевських.*

Степан ПУШИК,
лауреат Шевченківської премії, заслужений діяч мистецтв, член НСПУ та ПЕН-клубу,
м. Івано-Франківськ

осмислення, хоч я писав про події минулого в романі "Галицька брама", нарисі "Івано-Франківщина", розповідав у фільмі про Дениса Січинського, статтях, говорив по радіо й телебаченню, на наукових конференціях. Правда, інколи ставало сумно, коли Олеся Домбчевська нічого не говорила про вікторівського дяка з голосом тенора, яким захоплювався Денис Січинський і бачив його диригентом-самородком. Так і було.

Я з великою цікавістю прочитав публікацію О. Горобця про Романа Домбчевського, його батька, матір, дружину, дочку (друга померла в ранньому дитинстві від скарлатини), але водночас стало прикро, що автор нічого не знає про багаторічне перебування Домбчевських у селі Вікторові теперішнього Галицького району Івано-Франківської області, яке колись було частиною території столиці Галицько-Волинського князівства. Тож я вирішив доповнити й дещо уточнити в публікаціях О. Горобця та О. Черногуза. Ішлося, зокрема, про те, що парох Йосип Домбчевський служив 21 рік вікторівській громаді в церкві Собору Пресвятої Діви Марії, яку було побудовано 1839-го, благословлено 1840 року (простояла до 1965-го) і в Миколаївській церкві. Правда, церкву Собору Пресвятої Діви перейменували на Покровську церкву, а в совітську добу цей

храм войовничі атеїсти зруйнували. Нову церкву було побудовано тільки наприкінці другого тисячоліття поблизу Деспідки, звідки починався Галич.

Кілька років висів дзвін, який переховували від військових у штучних могилах на цвинтарі в часі Першої, і Другої світових воєн. Його офірував для церкви Собору Божої Матері бездітний мешканець села Салига. Потім хтось із сільських чільників продав той дзвін, а гроші пішли на "пропивон". Запустили компрометуючу побрехеньку, що у Покровській церкві був бункер повстанців УПА. Та коли церкву знесли, то бункера не виявили. Він є, але під престолом у долишній — Миколаївській церкві, в якій було відкрито меморіальну дошку Йосипу Домбчевському, хоч не при ньому побудували храм. За це треба дякувати Антонію Бобикевичу. У Сидора Бобикевича під час польської окупації переховувався командарм УНР Юрко Тютюнник.

Йосип Домбчевський народився 1851 року, а рукоположений 1877-го. Із Верхнього Ясенова його перевели в с. Ліски біля Коломиї, а з Лісок, звідки родом Квітка Цісик, — до Вікторова. У цьому селі тоді мешкало 2425 греко-католиків, 28 латинників, 70 євреїв. У Вікторові діяли дві однокласні школи, де заняття вели два вчителі. Перший учитель мав прізвище Пікулович. Пізніше школи стали

двокласними, по Першій світової війні — п'ятикласними, по Другій світової — шести- і семикласними. Нині в селі дві середні школи, одначе дітей народжується так мало, що виникла думка скоротити кількість класів. Роман Домбчевський, мабуть, довго пам'ятав майже святого вікторівського чоловіка Миколу Школінного, що жив у школі-дяківці й стеріг її.

Коли до Вікторова прийшов священик Антоній Бобикевич, село спивалося. Діяло п'ять корчем, та за десять літ праці душпастиря їх не стало. Не дав їм повернутися до Вікторова о. Й. Домбчевський. Село стали покидати ті, хто жив за рахунок спювання громади. Домбчевський продовжив традиції села, закладені Бобикевичами, очолив читальню "Просвіти". На той час у Вікторові було 56 просвітян. Вони збиралися в найпершому Народному домі, який назвала Громадською хатою: тут діяла бібліотека, відбувалися репетиції аматорів сцени, різні масові заходи. Громадська хата стояла на Кривулі, поблизу горішньої церкви. До бібліотеки і до сільських передплатників надходили книги, журнали, газети. Начебто видавав часопис "Місіонер" декан Бобикевич.

Але з часом село політизувалося. Багато прихильників мала Радикальна партія, якою керували Іван Франко та Михайло Павлик. До Хлопської Ради

Микола ПЕТРЕНКО: Сива троянда

входило вісім осіб, серед них був Семен Бибик, якого пізніше замінив Юрко Салига. Швидко зростала політична свідомість мешканців Вікторова. Виникає ідея заснувати тут “Луг”. Далеко не всі чужинці знали, що для українців “Луг — батько, а Січ — мати”. Перемогли січовики, які поки що носили стрічки й дерев’яні топірці-бартки, капелюхи, але дуже скоро всі побачили, що січовики мають своїх старшин. Старшиною “Січі” від Вікторова був Семен Салига, а це вже було щось вище від пожежно-гімнастичного товариства “Січ”, яке стало першим кроком до створення українського військового корпусу, що діяв у роки Першої світової війни, а пізніше її учасники стали старшинами Української Галицької Армії (УГА). До вікторівської “Січі” належало понад 100 членів. Мешканець Вікторова Семен Ткачівський став стрільцем Легіону Січових стрільців. 1915 року курінь “Січі” у лісі Лази і вздовж гостинця на Лису гору тримав оборону від російських військ. Тут скульптор Гаврилко у перерві між боями ліпив погруддя старшин-січовиків. Звідси січовики розвинули наступ на Галич, серед них був славетний Дмитро Вітовський, котрий підняв над Галичем синьо-жовтий стяг.

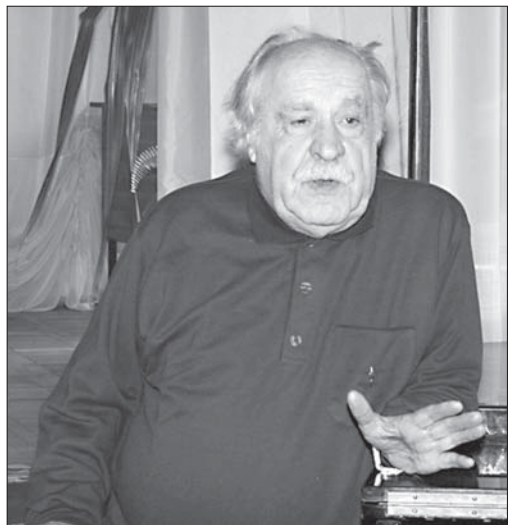
Але до війни життя текло мирно. У Вікторіві було засновано касу Райффайзена (фактично це як філія теперішнього банку “Райффайзен Банк Аваль”), братство тверезості, церковне братство. Добре працювала “кредитівка”. Вікторів став селом, де заснували молочарню, одну з перших у краї.

Звичайно, що всі ті починання відбувалися не без участі священика Йосипа Домбчевського. Він виявився прекрасним організатором і господарником. Багатокілометровий гостинець, що є одночасно головною вулицею Вікторова, обсадили з обох сторін яблунями й грушами, врожай яких планували продавати, а виручку скерувати на будівництво Народного дому.

Домбчевський добре відчував дух часу. Раніше сміялися, що українці інтелігенції не мають, бо в них залишилися тільки “хлоп і поп”, що піп для села вищий, ніж Господь Бог. Священик Домбчевський вирішив дати своїм дітям світську освіту. Сина Романа й дочку Олександру він записав до Станіславівської гімназії. Після цього закладу Роман навчається у Львівському університеті, на правничому відділенні. У Львові Роман був одним із найкращих студентів. Але і Станіславів, і Галич, і Вікторів стали для нього великою школою. Саме тоді галицькі старожитності зацікавили істориків, краєзнавців теж шукали своє коріння на тутешніх монастирищах і церквях. Багато відкриттів зробили фольклористи й етнографи. Живими легендами були Іван Франко, Михайло Грушевський, Володимир Гнатюк. Тут і на Гуцульщині залишив свої сліди Яків Головацький, відкриття за відкриттям робив священик Лев Лаврецький, котрого я назвав галицьким Шліманом.

Далі буде.

* Від редакції. Друкується зі скороченнями.

Ще не скоро

Ще не скоро шем озветься тінню,
Ще не скоро мудрість приповзе...
День востає сонячним промінням
В радості і шастя чорнозем.

День відмірять золотим лекалом
Замірів кипучі віражі —
Все оте, що потім позникало,
Та ще досі врнутья в душі.

День квітує — що, подоба раю?
Пнутья в небо мрії, мов дуби.
Те пагіння... потім обрубую,
А чи й сам піду на поруби...

Переплетення

В’язь переплетених огудин,
Під небом збрата трава —
Закон сполучених посудин,
Що біль нарівно розлива.

Тобі щемить — мені аж кряче,
Ми посміхнулися — удвох:
У двох серцях тривога — наче
Край стежки зірваний горох.

Нехай скубуть — чи ж ми не щедрі,
Чи ж ми не квітли навесні,
Чи ж ми не биті, вчені, терті,
Мов недоспівані пісні.

Пролететься понад вінця зайве,
А вродять роси і сльота:
Нам доливає в душі сैयाва
Небесна вічна щедрота.

Річка, хата і жінка

Ця річка плине мимо нас,
В оздобі руги та барвінку:
Ти входиш в річку сотню раз,
Ти входиш в хату, наче в жінку.

Та хата, жінка і Сула,
І ти, що маєш забаганку:
Та річка з помахом весла,
Та річка, що не та щоранку.

Ну так, Сула щораз не та —
А жінка, Господи, а хата?..
Мов плине в далеч суета,
Святою тайною багата...

На чужому березі

Прибивсь до берега, причалив:
Життя оманами жене...
А те дівча — воно чекало,
Хоч ще й не відало мене?

Не чуло — хоч якесь там слово
Про нас, про долю молоду?
Воно спинилося раптово,
Немов спіткнулось на ходу.

Від автора. Оце моя нова добірка — зі збірки “Мої усміхнені слова”, яка виходить друком у видавництві “Сполом”.

Усі вірші цієї збірки написані автором, якому виповнилося 92.

Мені здається, такого ще не було у нашій поетичній практиці.

У збірці є трохи віршів і про любов.

На недавній зустрічі в обласній бібліотеці юна читачка запитала подивовано: “Воно вам ще треба?..”

Та наче й не треба.

Але душі треба — бодай щоб оглянутися на щось світле і трепетне, що огранювало життя...

Микола Петренко,
м. Львів

Життя по-своєму пророчить,
І я вгадати не берусь:
Ще — подивом саянули очі!
Ще — зашарілося чомусь!..

Гніздечко

Сполохана птаха гніздечко лиша,
Летить — а куди? — у розгубленій пуші.
І вже із гніздечка хтось краде пташа,
Оте, ще мале, в золотій шкаралуші.

І все крижаніє, все стигне накруг,
А птаха в розпуці — маленька, аж сива...
Отак — для забави — найвища з наруг:
Наруг для світів нерожденного дива...

Сива троянда

Цвіте — зболіла і несміла,
Прижухлих чарів не хова —
Моя троянда посивіла,
Зболіла, майже снігова.

Цвіте — і не боїться сраму,
І я від радості мовчу:
Злітають бджоли, мов до храму —
Бо ж треба воску на свічу.

Цвіте — сіянням і привітом,
Цвіте і в ці осінні дні:
Цвіте — бо що зоветься квітом,
Як не оте, що в глибині?

Цвіте — чуття навік пригожі,
Цвіте — не дбаючи про те,
Що вже довкіл усе в порошок,
Що й нас тим снігом замете...

Вечір і темно

Вечір і темно. Краше засну,
Хай мене в світі не буде до світку:
Хто там, ну хто там торкає струну
Наче про птаха, запертого в клітку?

Вечір і темно. І лячно. Чи ні?
То підповзають із ночі примари:
Щось же веселе наснитися мені —
Променем, що позасвічує хмари.

Вечір і темно. Так довго: зима.
Згадок завія — мов серце без шкіри:
Сплю я — і темінь нехай подріма,
Хай набереться пресвітлої віри.

Та є труди

Вже якось так — як сонях край межі,
Як вітер той, що збудить і відлине...
Безсмертне не торкається душі,
А лиш того, що квітне і загине.

Безсмертя нависає, наче креш,
Де жодних меж — бо що там, за межею?
І ти кудись у безмір промайнеш,
Лишившись для спогадів зорею.

Та є труди, є поле, є зерно,
Є жменька слів, є книги, є нестями,
Є куплене у неба знамено,
І дівчина — як доля: з рушниками!

Строфи

Читайте, так, читайте — в кожному слові
Шукайте суті, пробуйте на смак:
Моя ненависть — у моїй любові,
Моя любов — в ненависті, ось так!

На святі радощів завізно,
Шаліють юні кольори:
Я не страждаю — вже запізно,
Я просто виключусь із гри...

У лампади долив оливи —
Доручаю цей вірш перу:
Ви як хочте — а я щасливий:
Я вже знаю, що я помру!..

Хто ми справді: відлуння печалі
Понад прірвою часу без дна?
Бо ще й досі, ще й досі, ще й далі
Не стихає від болю луна...

Вже пізно

Вже пізно. Вітер трусить груші
У спорожнілому саду:
Десь там позаду — дні минувші,
І сні про вроду молоду.

Однак — на світі повно чару,
Як рос на стеблах полину:
Вже пізно. Поцілую хмару,
І ляжу спати, і засну...

Наче й не спішу

Такі усміхнені палати —
Для тих, хто звичу не грішив...
А мати! Там чекає мати,
І тільки просить: “Не спіши!..”

Однак же — он, стоїть на ганку,
Супроти всіх небесних брам,
Однак — тримає вишиванку,
Що вишила для мене там.

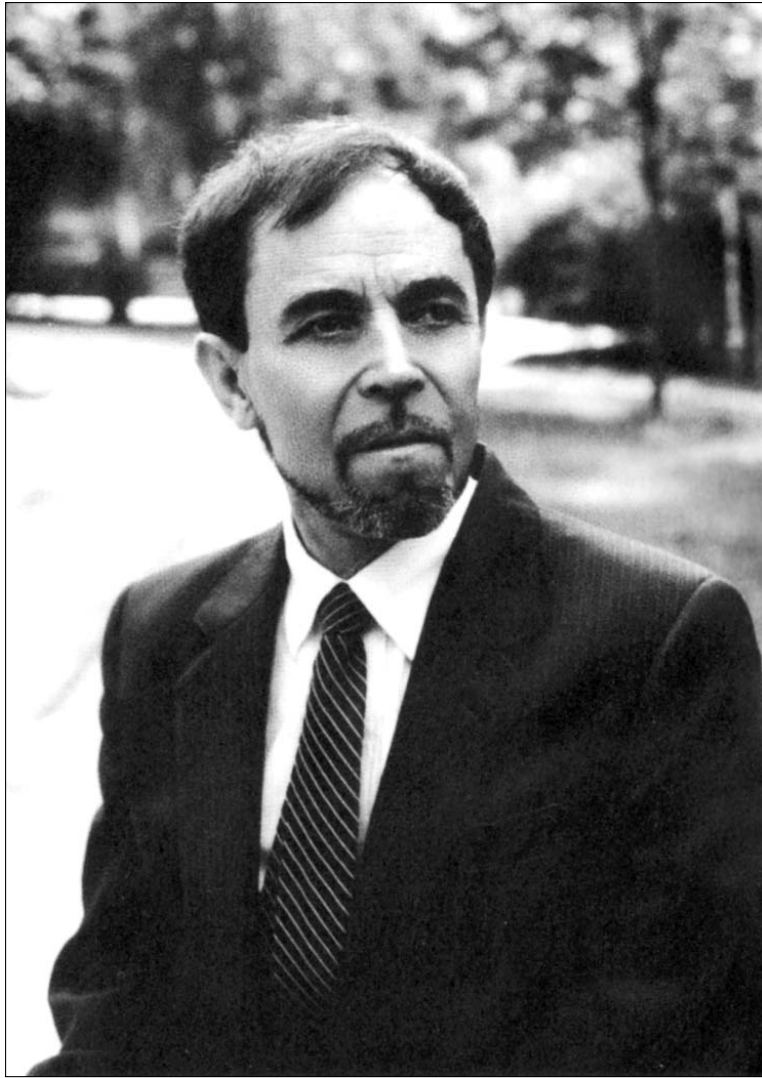
Вбере мою затерплу душу,
Бо ж їй вдяганочки нема;
Однак же — маківку і грушу
В руках натруджених трима.

Бо й там! Бо й там сама зростила,
В садах, подібних міражу, —
І вже душа ладнає крила,
Хоч я неначе й не спішу...

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Академік Гримич

Я прочитав у статті доньки Віля Гримича Марини, що Віль Григорович збирався перекладати роман Меші Селімовича "Дервіш і смерть". І мені стало надзвичайно прикро, що цей (я сто разів солідаризуюся з доньчиним визначенням його) "чоловік-оркестр" не встиг цього зробити.

Розумію, що це було б нелегке випробування для тлумача — відтворити Селімовичів шедевр українською мовою. Але, знаючи Гримичеву совісність і самовідданість у роботі, уявляю, яким був би цей переклад.

До речі, українською є роман Селімовича "Фортца" (переклад Іван Юшук). Це, безперечно, також не рядовий твір. Але проти "Дервіша..." він програє, бо "Дервіш..." — це щось просто містично незбагненне. Не випадково ж саме цей твір було визнано найвидатнішим за кілька десятиліть усієї тодішньої югославської літератури. Як на мене (і я певен, що такої ж думки був і Гримич), "Дервіш" сто разів заслуговував на Нобелівську премію, але в Шведській академії теж є своя стратегія і тактика. 1961 року премію було присуджено югославському письменнику (що теж, як і Селімович, був боснійцем) Іво Андричу. (До речі, в Селімовича є про нього блискуча стаття — еталон того, як треба писати про літературу). Отож шведські академіки, очевидно, вирішили: це буде занадто — давати Югославії дві премії впродовж якихось двадцяти літ — там ретельно виважують, у котру країну, коли віддати найавторитетнішу літературну нагороду. Якби Селімович прожив ще десяток років, то міг би дочекатися премії, бо ж важко уявити, щоб цей твір шведські академіки замовчали б. Як пам'ятаємо, "Будденброки" Томас Манн видав 1901 року, а премію за нього одержав аж 1929-го. А Понтер Грасс опублікував "Бляшаний барабан" 1959-го, а премію за нього було присуджено аж 1999-го. Селімович помер 1982-го, у 72 роки, і відтоді його кандидатура вже не могла претендувати на премію, оскільки, як відомо, на її здобуття номінують лише живих.

"Роман М. Селімовича "Дервіш і смерть" — дивовижний суворий твір, що безжалібно розшарпує душу читача. Це роман про розбухане море життя, глибоке, безмежне, жорстоке, у вирі якого несподівано опинився мусльманський чернець із середньовічного Сараєва..." — писав Віль Гримич 9 березня 1971 року в анотації-заявці на переклад. "Ми публікуємо цю коротеньку рецензію-анотацію як факт нездійснених планів перекладача і його творчі уподобання", — пояснює Марина Гримич появу цього матеріалу в книжці. Він цінний не тільки влучністю характеристики визначного твору світового письменства, відзначеного десятком авторитетних премій, а і як свідчення літературних уподобань Віля Григоровича, який одразу ж зрозумів, що за твір написав Селімович.

До слова, коли я прочитав "Дервіш і смерть" у російському перекладі (з наповненою суперлативами передмовою Льва Аннінського) вже аж 1975 року, то став шукати серед українських письменників, хто читав роман Селімовича або чув про нього. З

кількох десятків опитаних його захопленими читачами виявилися тільки Павло Загребельний, Юрій Мушкетик і Роман Федорів.

Ця коротка рецензія Гримича на роман Селімовича — один із сотень епізодів його творчої біографії. Я виокремив його лише тому, що він видається мені особливо промовистим для Гримича. Постійно тримаючи в полі зору літературу (яка вся тоді називалася югославською), він одразу ж вирізняв найяскравіший твір, що тільки-но з'явився в ній, і запропонував видавництву свою кандидатуру для його перекладу. Невідомо, як було зустрінуто Гримичеву ідею, бо ж, добре знаючи тодішню нашу політичну атмосферу, легко можна уявити й те, що видавці побоювалися пускати у світ такий складний роман, в якому наші наглядачі за літературою легко могли знайти крамолу. Бо ж здається мені, що захоплений "Дервішем..." Гримич навряд чи відмовився б сам од цієї роботи на користь котроїсь іншої. В нього, як і в кожного серйозного перекладача, були творчі амбіції і він добре знав наперед, як може в Україні прозвучати той чи той переклад.

Взагалі, балканські літератури також могли б бути однією окремою (але не єдиною!) темою в творчій біографії цього невтомного і багатогранного чоловіка. У першому томі вибраних праць Гримича, що його видала донька в "Дулібах", представлено його рецензії на твори боснійських, сербських, хорватських та словенських авторів.

Нагадаю, що все це писалось, сказати б, для внутрішнього вжитку, а не для друку. Тоді була така система, що видавництва давали для відгуку авторитетним людям зі знанням іноземних мов твори авторів різних країн світу й орієнтувалися на їхні оцінки, ви-

рішуючи, замовляти чи не замовляти український переклад того чи того твору. І хоч усе це матеріали суто прикладного характеру, однак вони вирізняються не тільки логікою аргументації, а й стилістичною виразністю. Гримич, очевидно, просто не вмів щось робити абияк і тому навіть у тих рецензіях у нього немає "напівфабрикатів".

Я знав, що Віль Григорович у час війни навчався в Ташкентському університеті й тоді вивчив узбецьку мову, щоб не розлучитися з нею вже ніколи, — він перекладав чимало творів узбецьких письменників і став у нас чи не найвідомішим спеціалістом із тюркських (узбецька, татарська, турецька) мов і літератур. А ще перекладав він із італійської, французької та німецької мов, ставши яскравим представником генерації талановитих тлумачів Миколи Лукаша, Григорія Кочура, Юрія Лісняка, Ростислава Доценка, Дмитра Паламарчука, Анатолія Перепаді, Євгена Поповича, Дмитра Павличка, Андрія Содомори, чьому внеску в українську культуру просто немає ціни. До речі, якщо говорити про те, хто найосвіченіший у нашій літературі, то без будь-яких суперечок саме такими треба назвати їх, перекладачів.

Перекладав Гримич і слов'янські літератури (болгарська, польська, словацька, словенська, чеська...). Як пише його донька, Словенія, словенська література посідає важливе місце в його творчій біографії. Він лишив кілька десятків художніх перекладів зі словенської і низку літературознавчих публікацій, за що удостоївся звання Почесного члена-кореспондента Словенської Академії наук та мистецтва. Поміж усіх його публікацій словенського тематичного вирізняються дослідження про перекладачів та популяриза-

торів Тараса Шевченка в Словенії. Це, по суті, окрема наукова праця (щоправда, написана не в академічному стилі, а з есеїстичною розкутістю); тут є чимало яскравих біографічних епізодів із життя Шевченкових перекладачів та популяризаторів цього краю (Йосип Абрам і Йожко Крагель). До речі, Шевченковому відлунню присвячено не тільки яскраві словенські сторінки, а й такі серйозні дослідження, як "Албанська література і Шевченко" та "Хорватська література і Шевченко". А у відомому "Шевченківському словнику" та в "Шевченківській енциклопедії" кілька десятків його статей. Як і в "Енциклопедії сучасної України". Тут Гримич показав себе, як академічний учений, для якого ця робота — його професійний "хліб", хоч він за своїм статусом академічним ученим не був. Був то видавничим працівником, редактором відділу в журналі, то, як тепер модно говорити, фрілансером.

Ми з ним раптово сприялися на естонській землі. Там проводили семінар перекладачів і популяризаторів естонської літератури. З України запросили чотирьох — Олеса Завгороднього, Алевтину Спрогіс, Віля Гримича й мене. Вони — всі троє — знали естонську, а я нею знав десяток-півтора фраз. На більше моїх лінгвістичних здібностей не вистачило. Що було дано Гримичу — не дано мені. Для мене було майже сенсацією, що Гримич, виявляється, встигає перекладати ще й з естонської, бо ж, здавалося, в нього і без неї захоплень, зобов'язань і знань мов — на добрий десяток людей і на кілька повноцінних перекладацьких біографій.

Моє захоплення естонською літературою почалося з юнацького роману Маті Унта "Прощай, рудий кіт" та з "Імператорського божевільця" Яана Красса. Я часто їздив в Естонію, інтерв'ював Лілли Промет, Еме й Володимира Беекманів, Енна Ветемаа, Ральфа Парве, заприятелював із братами Юло і Юрі Тууліками. Збирав матеріал для книжки про Естонію (і згодом видав її під назвою "Гілка ялівцю з Сааремаа").

Марина Гримич розповіла, як почався в батька творчий альянс з естонською літературою. На з'їзді українських письменників естонський гість Володимир Беекман виступив українською і вразив усіх присутніх. І Гримич запалився ідеєю у відповідь на це вивчити естонську. І це — вже десь у п'ятдесятирічному віці! Справді, було у Віля Григоровича щось донкіхотсько-романтичне. І — вивчив. Він подружився з естонським поетом-шістдесятником Арві Сійгом і переклав цілий том його творів, написавши ще й літпортрет Сійга. Далі був поетичний том Беекмана з його літпортретом.

Саме тоді, в Естонії, Гримич трохи розкрився для мене. Доти я сто разів стикався з ним за різних обставин — і він неодмінно поставав однаково стриманим і важко вгадуваним. Із вдачею, мовби закрита система. Я навіть дивувався: мої друзі Анатолій Шевченко, Віталій Дончик і Валерій Гужва неоднораз захоплено говорили про нього як про благородного й принципового чоловіка, коли він був головним редактором видавництва "Молодь". ("За що й з'їли!" — не забував давати Шевченко). А тут, од усіх

дистанційований і, здається, зовсім беземоційний Гримич геть не подібний до того, про якого розповідають. Якби не такі захоплені його атестації, можна було б подумати, що Гримич — "людина в футлярі", безнадійний сухар. Це вже потім мені збагнулося, що Гримич чи навчився, чи мав од народження дар так тримати себе в руках, не вистрілюючи емоціями, мовби він пройшов виховання на англійського джентльмена з майже легендарним культом стриманості. І в цьому він був серед української літературної публіки "білою вороною". Бо в нашого брата незрідка емоції хлопнуть аж через край і навіть на рівному місці провокують конфлікти, котрі, звичайно ж, ускладнюють наше існування.

Невисокий, тендітної постави, з елегантною чорною борідкою і по-спортивному коротко пострижений, він, хоч і, як правило, мовчазний та стриманий, створював враження людини, всередині якої накручено тугу пружину, що й дає йому енергію та витривалість у роботі. А як і скільки він працював, мені пощастило здалеки спостерігати в Ірпінському будинку творчості.

Гримич жив тоді в шостому корпусі. Його вікно виходило на адмінкорпус, біля якого вдень і вночі товклися люди. І, якщо це було ввечері або вранці, всім завжди світило його вікно. Не пам'ятаю жодного разу, щоб я побачив Гримича при гуртовому чаркуванні (а це відбувалося там щоденно) або в картярському турнірі (також одна з ірпінських традицій, що, здається, пішла від запеклого ігромана Андрія Малишка). Якось мені довго не спалося. Я вирішив походити по території будинку творчості, маючи надію, що фізична втома нарешті кине мене в обійми Морфея. Я бродив аляями поміж темних вікон. Усі мої колеги спочивали од трудов праведних. Світилося лише Гримичеве вікно. Я глянув на годинник. Була четверта ночі. Наступного дня я запитав його, чому він так довго не спав. І він відповів: вночі йому так добре працюється. А я згадав, що ніколи не бачив його в ідальні вранці. Він — типова "сова" і, просидівши до четвертої чи п'ятої, прокидається лише під одинадцять — й одразу ж до робочого столу. А ввечері, коли розслаблені колеги поволеньки збираються для остограммлення, Гримич із великим термосом чаю бадьоро виходить із ідальні — у нього починаються найпродуктивніші для роботи години. Гримичева присутність в Ірпені була, сказати б, глибоко зачаєна. Цей невинуватий роботоголік їхав у будинок творчості не відпочивати й розважатися, як це було в багатьох колег, а справді працювати аж на межі його можливостей.

Отакий був для мене Віль Григорович до нашої спільної поїздки в Естонію. А в Естонії він відкрився новою гранню. Те, що в нього були блискучі виступи в дискусіях і на круглих столах, мене не здивувало — інакше в цього ерудита бути не могло. Він там раптом постав не тим тихим анахоретом, якого я знав в Ірпені — на банкетах і прийняттях це був абсолютно світський чоловік, автор глибоких іскрометних тостів і з гострим почуттям гумору. Справді — несподіванка. Я дивився на нього розгублено: невже це Гримич?!

У знаменитому університетському Тарту був унікальний літературний вечір, що його без будь-якого перебільшення можна назвати фестивалем. Там зібрався весь істеблішмент естонської літератури: Яан Кросс, Елен Нійт, Енн Ветемаа, Ральф Парве, Яан Каплінський, Матс Траат, Війві Луйк, Володимир Бекман, Арві Сійг, Юхан Лійв... — це тільки ті, кого я зміг пригадати. Були перекладачі й критики чи не з усіх республік Союзу. Естонці читали вірші своєю мовою, і в них перехоплювали естафету перекладачі, які виголошували ті самі тексти у своїх перекладах. Прекрасне різномов'я лунало під високим склепінням величного старовинного будинку (в естонців, на противагу нам, культ пам'яток архітектури й історії).

Гримич читав у своїй інтерпретації Бекмана й Сійга. Олесь Завгородній, який в Естонії майже свій (жив там, вивчаючи мову й культуру), надзвичайно високо оцінив ці переклади, зазначивши, що в них збережено не тільки дух, а й еквілібрність оригіналу. До речі, сам Завгородній читав переклади Дебори Вааранді й Матса Траата. Якщо Гримич був для естонців сенсацією, бо це стало його першою тут появою, то Завгородній був уже загальнолюбленим давнім знайомцем (на той час він був лауреатом авторитетної літературної премії імені Юхана Смуула).

Вони обидва мали почесну роль першої скрипки в українській делегації на цю прекрасну подію. Я більше не пам'ятаю жодного сюжету з літературного життя, де звучало б кількадесят мов.

У Києві при наших зустрічах неодмінно звучала естонська тема. Віль Григорович розповідав, що він ще поклав собі перекласти (головно це була поезія). Я ж тоді писав літпортрети прозаїків (Ліллі Промет, Енн Ветемаа, Яан Кросс, Арво Валтон, Теет Каллас). Коли брати Туулікі попросили мене перекласти (з російського підрядника) їхні твори, я мав за консультанта — а потім і видавничого рецензента — Віля Григоровича, який допоміг уникнути всяких мовних дивоглядів, спричинених тим, що це був переклад “насліпо” (тобто не з оригіналу).

Потім, коли я написав книжку “Гілка ялівцю з Сааремаа” (вона вийшла у “Веселці”), Гримич також писав видавничу рецензію, в якій підказав мені кілька важливих тем з історії та культури естонського народу. Одне слово, рецензент підійшов до справи не формально, як це часто бувало, коли автор рецензії, кинувши кілька дріб'язкових зауваг, ураз виголошував вердикт: рекомендує рукопис до друку. Така практика була не в стилі Гримича. І це ще раз потверджують усі його видавничі рецензії, які Марина Вілівна оприлюднила в батьковому зібранні творів.

Якось глянувши в спілчанський довідник, прочитав там до-літературну Гримичеву біографію. З подивом довідався, що він був учасником війни, має бойові нагороди. По війні студіював слов'янську філологію в Київському університеті ім. Т. Шевченка. Закінчив аспірантуру, але йому не дали змоги захистити дисертацію. Він поринув у журналістику. “Літературна Україна” й “Молодь України” (де був заступником головного редактора),

журнал “Дніпро” (також заступник редактора), а потім — головний редактор видавництва “Молодь”. Період його біографії, про який чимало добрих слів говорили мої друзі Віктор Близнець, Анатолій Шевченко, Вільям Лігостов, Віталій Дончик, Валерій Гужва. За їхніми словами, Гримич на своєму посту анітрохи не нагадував видавців-страхогудів, які сахалися навіть власної тіні. Головред виявився справді принциповим, демократичним і літературоцентричним. Тому й довелося не зі своєї волі попрощатися з посадою.

До останніх літ свого довгого життя Віль Григорович був у добрій творчій формі. У театрі йшли п'єси в його перекладі (Р. Тома “Вісім люблячих жінок”, Дж. Скарначчі та Р. Тарабузі “Моя професія — синьйор з вищого світу”, Ф. Дюрренматта “Візит старої дами”, Б. Нушича “ТЮ-ЕЖ” (Товариство югославських емансипованих жінок) та ін.). Як завжди, перекладав прозу, поезію авторів із різних куточків світу. Писав свої відомі дослідження на взір блискучого есею про живопис югославських художників-примітивістів чи студію про генезу казки різних народів світу. І щоразу демонстрував свою винайтку освіченість.

Марина Вілівна пише: “Віль Гримич не заробив собі в науці славнозвісне ім'я, проте може похвалитися тим, що став піонером-дослідником у кількох розроблених ним темах. Це стосується не тільки шевченкознавства, а й теорії та практики перекладу, славістики, тюркологічних та угро-фінських студій...”

Я переконаний: якби Гримич працював в іншій культурі, то він сто разів був би там і доктором honoris causa, й академіком. Це справді хрестоматійний приклад інтелектуала, що завдяки своїй винятковій працездатності творив за десятків людей, охоплюючи, здавалося б, абсолютну неохопне для одного чоловіка. Він — таки справді людина-оркестр. У нас, на жаль, немає традиції помічати й улаштовувати високими званнями й нагородами таких архісхромних людей. Вони завжди лишаться в тіні. В нас незмінно на передньому плані нахабні премієпросці й орденпросці. Не випадково ж мовиться, що нахабство — це друге щастя. Гримич брився такими людьми й боявся хоч у чомусь уподобитися їм. От про когось іншого, справді вартого відзнаки, він міг наполегливо поклопотатися. Інакше він не був би Гримичем.

...Пригадую, як бачив його востаннє. Це було осіннього похмурого дня. Він ішов по вулиці Ярославів Вал, на яку повернув із Олесья Гончара, де жив. Кілька місяців тому Гримичу виповнилося дев'яносто. Раніше в нього була майже реактивна хода, що також засвідчувала в його особі того, хто дуже цінує час. Тоді ж він ішов значно повільніше ніж звичайно. Мовби вчився ходити повільно. А його постава так і лишлася тією ж, яку я знав ще від початку нашого знайомства. В правій руці в нього була якась товста книжка. Я мимоволі побачив у цьому ненав'язливу символічність. Бо Гримич і книга — для мене синоніми.

Коли я його згадую, то він з'являється мені з пам'яті саме таким. По-юнацьки поставним і з книгою в руці...

Художні зерна землі полтавської

Цей невеликий за обсягом літературний твір є ще одним свідченням любові Григора Тютюнника до рідної землі, полтавської та української пісні. Письменник у своїй творчій скарбниці залишив не так багато літературних портретів чи образків, що розповідають про знаних митців: “Ясен цвіт слова. Василеві Земляку — на його п'ятдесятиріччя”, “Світла душа. До 50-річчя з дня народження В. М. Шукшина”, про Андрія М'ястківського “Оповідач дитячої провесни”, про Андрія Головка “Талант чесний і мужній”.

А ще він любив ходити Полтавою, вслухаючись у неспішну розповідь найкращого знавця духовних перлин рідного краю — літературознавця Петра Ротача. Думається, саме від нього Григор Тютюнник почув розповідь про Володимира Самійленка. Ще 1968 року Петро Ротач опублікував біобібліографічну розвідку про письменника-земляка в авторській рубриці “Літературна Полтавщина” журналу “Архіви України”. А ще в центрі Полтави зберігся будинок колишньої Полтавської гімназії, де в 1875—1884 роках навчався Володимир Самійленко. Отож Великі Сорочинці (там народився 1864 року) та благословенна Полтава дитячих і юнацьких літ залишилися у його світовідчутті на все життя. Тому художне коріння ліричної поезії “Вечірня пісня”, що написана 1896 року, теж полтавське.

Олексій НЕЖИВИЙ

Літературознавець Віталій Дончик переконливо стверджував, що саме Григор Тютюнник розкрив прекрасний і неповторний український національний характер у його найрізноманітніших — світлих і темних — людських виявах, і сам був яскравим утіленням цього національного характеру. При цьому вихідними стають засади, що первинні архетипи були освоєні ще дохристиянською культурно традицією і в усній (язичницькій) словесності набули національних ознак образів-символів, щоб у писемній словесності (художній літературі) сконцентруватися в національний образ світу, визначаючи світобачення, естетичний і етичний ідеали українців.

Ще в студентські роки Григор Тютюнник (імовірно перебуваючи 1959 року на літніх канікулах у рідному селі Шилівці Зіньківського району Полтавської області) записав фрагмент весільного обряду й одну з колядок. Свої фольклорні записи майбутній письменник завершив прислів'ям: “Людина тричі на віку дивна: як родиться, як жиниться й як умре”.

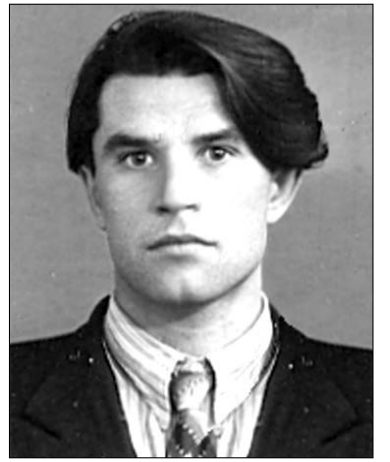
Українська народна пісня в оповіданні “Оддавали Катрю” виражає головну художню доміанту

всього літературного твору: “Катря, осміліла після двох чарок шампанського, теж пристала до пісні, зразу тихенько, немов сама собі співала, коли ж чоловіки потужними басами заглушили підголоска, взяла раптом першим, дзвінким і чистим, як буранець на дні криниці, голосом:

*Ой, братіку, сокілоньку,
Ой, братіку, сокілоньку,
Та візьми ж мене на зимоньку...*

Від цієї давньої, ущерть наліто смутком пісні, з якою виросло не одне покоління хуторян і не одне покоління пішло на той світ, у жінок бриніли сльози на віях, а чоловіки хмурилися, сумнішали очима й прохмелялися, наче й не пили, а Грицько Байрачанський вивав своїм тремтливим тенором високо-превисоко, як одинокий птах попід хмар'ям. Здавалося, не десятки людей співало ту пісню, а одна многогласа душа”.

Авторське відчуття і навіть співпереживання цієї народної пісні й стало складником літературного етюдю Григора Тютюнника, адже для автора зміст пісні асоціюється з конкретною історичною епохою: післявоєнними роками другої половини ХХ століття, коли мати сиділа на призьбі, “поскладавши руки під пахви, щоб долоні не так щеміли од жнив'яних курят

Г. Тютюнник, студент І курсу

(із раннього ранку жінки вручну в'язали ще вологі снопи — прим. О. Н.), і дивиться услід сонцю”. Як бачимо, тут наявний образ-архетип сонця, який ще в язичницькі часи сформувався у прадавній символі, а в художній літературі став своєрідною доміантою в зображенні національного світогляду. За концепцією Івана Огієнка, сонце було головним двигуном і джерелом усього живого на землі, а людина й природа залежать від сонця, адже без нього немає життя на землі. Тому сонце обожнювалося в українській народній поезії та у давній українській літературі. Якщо ж говорити про творчість Григора Тютюнника, то за частотою вживання й художньою напругою сонце зустрічається найчастіше. Також величезне художнє значення мають образи-символи: матері, батька, дороги, хати-рідної домівки, води, землі, місяця, хмари, дерева. Із часом народна пісня “Чорна хмара наступає” стала виразником національного характеру в оповіданні “Оддавали Катрю”, що вперше опубліковано в журналі “Вітчизна” (1971, №4).

Імовірно, що написаний цей твір ще в середині 60-х років. Зберігся машинопис із авторською правкою, де Григор Тютюнник пропонує два варіанти заголовка “Пісняреві” або “Володимирові Самійленкові”. Віддаючи данину авторському задуму, визначаємо заголовок “Пісняреві Володимирові Самійленкові”.

Пісня Володимира Самійленка

Григор ТЮТЮННИК

Можливо, мені зараз трохи здається, а тільки не пригадую, щоб мати моя співала пісень отак: у сумну погоду веселих, а у веселу сумних. От, скажімо, сходить місяць. Великий такий, як покотьюло, і червоний. І мати, якщо вона вже впоралася і не дуже зморилася, починає вчити мене співати оцей пісні:

*Ой, зйди, зйди, ясен місяцю,
Як млинове коло...*

І здавалося мені тоді, що з місяця починають рамена виростати, і я чув, як скриплять полиці у млині, гуркочуть ступи, порипують гальма, і бачив, як боршно верне у короб, немов із рукава...

У сумну погоду, коли дощ надворі пере, а стіни у хаті насурмлені од хмар і пахне мокрою сте-лею, мати вчать мене отакої:

*Чорна хмара наступає
Сестра з братом розмовляє:
— Ой, братіку, сокілоньку,
Візьми ж мене на зимоньку...
— Сестро моя, перепілко,
Як у тебе ж діток стільки
Раз — четверо, раз — п'ятеро,
А всіх разом — дев'ятеро...*

Я бачив сестру — обшарпану, з синіми на холоді губами і вмоченими у сльози віями. А біля неї — дев'ятеро діток. Труться об спідницю, тремтять і грузнуть у грязюку по кісточки.

Брата я не бачив — так його ненавидів...

Але найчастіше співала мати отак у надвечір'я, як сонце вже навзаходи. Ото було сидить на призьбі, поскладавши руки під пахви, щоб долоні не так щеміли од жнив'яних курят, і дивиться услід сонцю. А воно ось-ось за байрак сяде, вже промінням крізь гілля ледве продирається... А мати до мене:

*Тихесенький вечір
На землю спадає
І сонце сідає
В темнесенький гай...*

А потім обернеться до сонця та:

*Ой, сонечко ясне.
Невже ти втомилась
Чи ти розгнівилась —
Іще не лягай...*

І ввижається мені, що соняшники в грядках низько-низько вклоняються своїми шапками сонцеві й листям своїм шарудять потихеньку: “Не лягай...”. А воно і справді соромиться тих прохань — зашарілось, затулилося віттям, зникло.

Міняється барвами небо: то жовтогарячими, то червоними, то зеленими і, нарешті, розливається бузиновою юшкою. І барви ті німою музикою вторять матері:

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай!
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилась
Чи ти розгнівилась
І ще не лягай...*

— Мамо, хто склав оцю пісню? — питаюся.

А вона:

— Бог його знає, сину. Мабуть, люди...

Потім, майже через п'ятнадцять років, я таки взнав, що пісню цю склав Володимир Іванович Самійленко, а оті дві — люди, народ, що шукав у пісні відпочинку натрудженим рукам, відради — серцю, наснаги — розумові. Поет знав свій народ, жив його почуттями і мріями, тому й кажуть про його пісню, що склалася вона людьми.

Сьогодні я кланяюсь поетові за неї низенько, низенько — кланяюсь від себе і від матері...

Підготовка тексту О. Неживого за автографом Григора Тютюнника. Друкується вперше.

Шевченковому Щоденнику — 160 років

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії Ук-
раїни імені Тараса Шевченка

11 січня

Сьогодні суббота. По субботам я и милейшая К. Б. Пиунова обедаем у М. А. Дороховой. Но сегодня я должен отказать от этой радости, и моя милая компаньонка отправилась сам-друг с портретом М. С. Щепкина, присланный им в подарок Марье Александровне, а я поехал провожать до первой станции, по Казанской дороге, моего привлекательно-благородного капитана В. В. Кишкина.

Грустно расставаться с такими добрыми людьми, как этот симпатический Кишкин. Я, возвратившись домой, чувствовал себя совершенным сиротой. Но тягостное мое одиночество недолго длилось. Я вскоре вспомнил, что я один из счастливых мира сего. М. С. Щепкин, уезжая из Нижнего, просил меня полюбить его милую Тетяшу, т. е. Пиунову, и я буквально исполнил его дружескую просьбу. А сегодня, прощаясь со мною, Кишкин со слезами на глазах просил меня полюбить его кроткую любимицу Вареньку Остафьеву. И после таких милых обязанностей я скучаю. Дурень, дурень, а в школы вчився. Остафьева выехала куда-то из города, и я в 6-ть часов вечера отправился к Пиуновой. Застал ее дома. Продиктовал ей стихи Курочкина “Как в наши лучшие года”, а она прочитала мне некоторые вещи Кольцова и потом чуть-чуть не все басни Крылова. Я в восторге был от этого импровизированного литературного вечера и пришел домой совершенно счастлив. Она любит чтение, значит, она далеко пойдет в своем искусстве. Дай Бог, чтобы сбылось мое пророчество.

...милейшая К. Б. Пиунова...

Пиунова Катерина Борисівна (1841—1909) — актриса провінційної сцени. У 1856—1858 рр. виступала в трупі Нижньоновгородського театру. Шевченко захопився юною актрисою і мав намір одружитися з нею. Він піклувався творчою долею дівчини, про що свідчать щоденникові записи і листування. У 1860 р. К. Б. Пиунова вийшла заміж за музиканта й актора М. К. Шмідтгофа. Є спогади К. Б. Пиунової про Шевченка, записані її сином

У новому році продовжуємо проект, присвячений 160-й річниці з часу ведення Шевченкового Щоденника. Розпочавши його у 1857 р., Тарас Григорович вів записи у січні-травні 1858 р., а в липні подарував Щоденник М. М. Лазаревському.

Торік, починаючи з червня, ми публікували щомісяця один-два Шевченкових записи в Щоденнику з авторськими коментарями історика-шевченкознавця Володимира Мельниченка. Так само зробимо й цього року. Сьогодні наш автор коментує поетові нотатки від 11 січня 1858 р., у яких, зокрема, відображено його стосунки з Катериною Пиуною.

М. М. Шмідтгофом, які містять чимало помилок і неточностей.

...у М. А. Дороховой.

Дорохова Марія Олександрівна (1811—1867) — начальниця Нижньоновгородського інституту шляхетних дівчат, вдова генерала Р. Дорохова — знайомого О. С. Пушкіна та М. Ю. Лермонтова, двоюрідна сестра декабристів Олександра і Федора Вадковських та Захара Чернишова. Протягом багатьох років була близька до членів таємних товариств і учасників повстання 1825 р. Перебуваючи у Нижньому Новгороді, фактично здійснювала зв'язки між декабристами, що жили в Сибіру, і тими, що поверталися із заслання.

У листопаді 1857 р. Шевченко намалював портрет М. О. Дороховой (нині невідомий). Добрі стосунки з нею поет підтримував і після повернення в Петербург, у 1860 р. М. О. Дорохова відвідала Шевченка в місті.

(Див. докладно: Большаков Л. Н. Їхав поет із заслання... К.: Дніпро, 1977. — С. 126—142).

...отправилась сам-друг...

Тобто, одна.

...с портретом М. С. Щепкина...

На початку січня 1858 р. М. С. Щепкін прислав Шевченку разом із листом чотири примірники свого портрета в дарунок його нижньоновгородським знайомим. Один із них К. Б. Пиунова на прохання поета передала М. О. Дороховій.

...моего привлекательно-благородного капитана В. В. Кишкина.

У коментарях, опублікованих у “Слові Просвіти” в серпні, вже йшлося про нього. Тепер є можливість додати нову інформацію.

Кишкин Володимир Васильович (1825—1891) — військовий моряк, а з 1857 р. — капітан пароплава “Князь Пожарський”, яким Шевченко плів із 22 серпня до 20 вересня 1857 р. із Астрахані до Нижнього Новгорода. У поетовому Щоденнику В. В. Кишкин записав 18 серпня одну фразу: “В. Кишкин, зустріч із старим знайомим”. Можливо, Шевченко познайомився із В. В. Кишкиним у 1840-х рр. у Петербурзі чи в Новопетровському укріпленні, де той був у службових справах. Завдяки В. В. Кишкину поет уперше прочитав або почув нові твори, що поширювалися в списках, зокрема, О. С. Хом'якова та К. Ф. Рилєєва. У Шевченковому Щоденнику В. В. Кишкин залишив 11 вересня доброзичливо-жартівливий, але жорсткий запис про “глумление пьянственное у Тараса”. Як свідчить поетова нотатка у Щоденнику 23 вересня

1857 р., Тарас Григорович “намалював... портрет В. В. Кишкина завдільно”, проте він не зберігся.

З 1854 р. В. В. Кишкин — капітан-лейтенант, у 1872 р. одержав чин капітана другого рангу, а 1877 р. — першого рангу із звільненням зі служби.

...я один из счастливых мира сего.

Закоханий поет повністю занурився в передчуття очікуваної взаємності від К. Б. Пиунової. Шевченко жив власними відчуттями й емоціями, вже кілька тижнів зберігаючи в душі першу, йому здавалося, обнадійливу зустріч із юною Катериною Борисівною за кулісами й своє ши-

ї спільної (втрюх!) роботи над роллю Тетяни в “Москалі-чарівнику” І. П. Котляревського: “Я була щаслива. І, як дитина, котра чекає приходу матері, чекала щодня Тараса Григоровича”.

Отже, поет сподівався на сімейне щастя з цією дівчиною.

М. С. Щепкин, уезжая из Нижнего...

Артист відвідав свого друга наприкінці 1857 р. і від'їхав у Москву 29 грудня, про що докладно йдеться у публікації в “Слові Просвіти” в грудні 2017 р.

...просил меня полюбить его милую Тетяшу, т. е. Пиунову...

З цього випливає, що лагідне

Катерина Пиунова. Худ. І. І. Журавльов, 1872 р.

ре зізнання, що завжди милується нею на сцені. У відповідь дівчина тоді зашарілася по самі вуха й щось зніяковіло пробурмотіла, явно зрадівши знайомству. Справді, у спогадах К. Б. Пиунової читаємо:

“Серце мое калатало так сильно і так часто, що я аж заспалась. Якесь невимовне хвилювання охопило мене від погляду, звуку лагідного голосу цього нового знайомого і від його теплового потиску руки. У ньому була якась чарівна простота... Коли я вийшла на сцену знову, раптом у партері побачила лагідні очі поета, я мимоволі усміхнулася, і натхнення, творчий вогонь охопив усе моє ество”.

Тарас Григорович усе це помітив, а згодом прихильність юної дівчини до нього зримо виявилася в період перебування у Нижньому Новгороді Михайла Щепкіна та їхніх дружніх бесід за чаєм

ймення К. Б. Пиунової придумав М. С. Щепкін, і Шевченкові воно страшенно сподобалося, бо в Щоденнику та в листах до друга Тарас Григорович часто його вживав. Тетяша — від Тетяни, роль якої зіграла К. Б. Пиунова у спектаклі “Москаль-чарівник” разом із М. С. Щепкіним-Чупруном. Актриса згадувала, що Тарас Григорович і Михайло Семенович вчили її української мови і змусили вивчити роль Тетяни так, що вона знала її напам'ять і через десятки років. У рідкісній для Шевченка статті-рецензії “Бенефис г-жи Пиуновой, января 21, 1858 года”, опублікованій без підпису 1 лютого в газеті “Нижегородские губернские ведомости”, поет писав:

“...Г-жа Пиунова в роли Тетяны была очень хороша, так что наш ветеран-артист был в восторге и говорил, что он ни с кем с таким удовольствием не играл, а

мнение Щепкина может служить авторитетом. В нашей милой бенефициантке он принял сердечное участие, советовал ей серьезно трудиться, и, конечно, советы и напутствие вполне оценены ею”.

...я буквально исполнил его дружескую просьбу.

Наприкінці січня 44-річний Тарас Шевченко освідчився в коханні К. Б. Пиунової, якій у листопаді 1857 р. виповнилося шістьнадцять років. Дехто легковажно вважає, що “до Петербурга йому хотілося з'явитися з юною нареченою — актрисою, здатною підкорити весь бомонд”. Але насправді після тяжкого заслання спрагла поетова душа просто тягнулася до жіночого тепла й сімейного затишку. Він боявся самотності, що гірко й пронизливо підтвердив у Петербурзі після розриву з Ликерою Полусмак (вересень 1860 р.): “Тяжка клята самотність! Вона мене з світа зжене...” В Щоденнику та листах Шевченка навіть є любовний лист до К. Б. Пиунової від 30 січня 1858 р.: “Я вас люблю і говорю це вам прямо, без усяких вигуків і захоплень... Стати вашим чоловіком для мене найбільше щастя і відмовитися від цієї думки буде важко”.

Хоча належність тексту саме Шевченкові чи міра поетової участі в написанні цього листа не встановлені, подібні зізнання не могли з'явитися в Щоденнику без його згоди.

Письменник і літературознавець Б. С. Лепкий (1872—1941) писав: “Та все ж таки незабаром прийшлося зречися. Молода дівчина не бачила, мабуть, щастя у подружжю з чоловіком, хоч не так то старим, але знищеним тяжкою долею... Епізод, бо, як із Щоденника видно, поет не довго тужив за Катериною Борисівною”. Не все було так просто. У згаданому листі від імені поета йшлося про те, що він готовий залишитися другом К. Б. Пиунової навіть у випадку відмови стати його дружиною. Ще М. К. Чалий зауважив, що “холодність і байдужість до себе Тарас Григорович вибачав Пиунової і все ще сподівався заслужити її прихильність...”

Проте минуло три тижні і, ще до свого виїзду з Нижнього Новгорода, Шевченко розірвав із К. Б. Пиуною взаємини. Це сталося після того, як вона, прохаючи поета допомогти їй вступити в трупу Харківського театру, водночас поновила свій контракт у Нижньоновгородському театрі, чим поставила в незручне становище Шевченка та М. С. Щепкіна, які в листах до директора Харківського театру І. О. Щербини наполегливо й зворушливо клопоталися за неї. Шевченко дізнався про рішення К. Б. Пиунової 23 лютого, після того, як відправив листа М. С. Щепкіну, в якому писав: “Цілує тебе твоя Тетяша тричі, і я тричі, поки побачуся, а то й лік потеряю, а поки що бувай здоров і веселий і не забувай мене”. Вчинок юної К. Б. Пиунової зачепив Шевченка за живе, й того ж дня він із гіркою ноткою

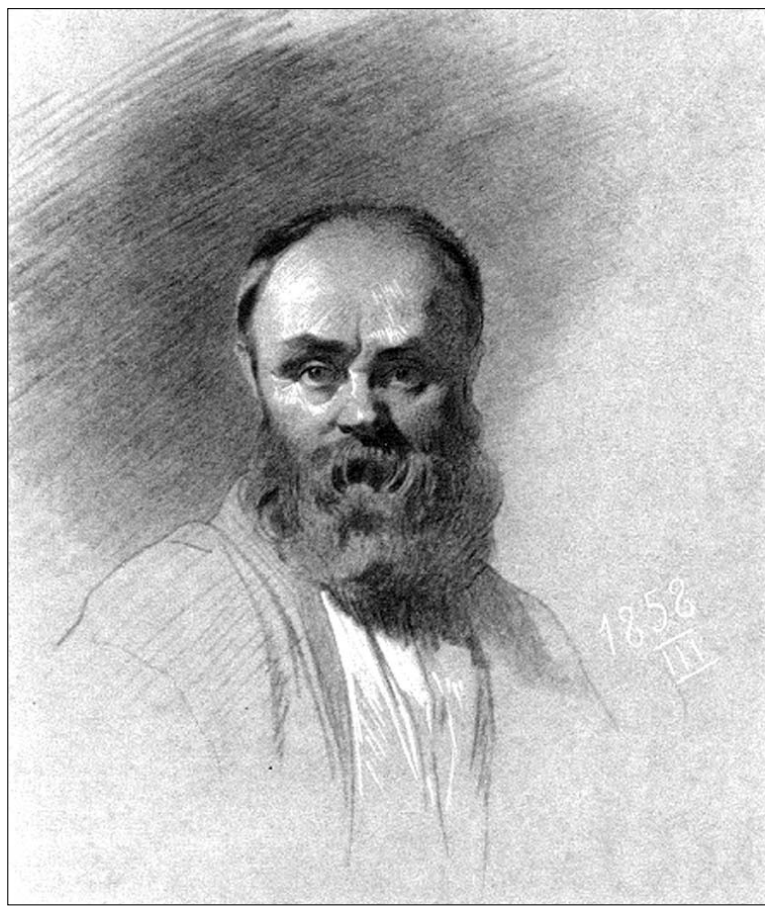
у Щоденнику: “Если это правда, то в какие же отношения поставила она меня и Михайла Семеновича со Щербиною? В откровенные! Вот она где, нравственная нищета...” Наступного дня образа і обурення, здається, сильніше розворушилися випадковою зустріччю з К. Б. Піуною, й усе це гнівно й емоційно вихлюпнулося в Щоденнику. Свого часу С. О. Єфремов звернув увагу на те, що стосунки з К. Б. Піуною вплинули на характер письма в Щоденнику, яке має “виразні сліди хвилювання: видно, історія ця більш, далеко більш коштівувала поета, ніж сказав він сам змістом свого журналу...”

Двадцять четвертого лютого Тарас Григорович записав:

“Я так много перенес испытаний и неудач в своей жизни, казалось бы, пора уже освоиться с этими мерзостями. Не могу. Случайно встретил я Пиуну, у меня не хватило духу поклониться ей. А давно ли я видел [в ней] будущую жену свою, ангела-хранителя своего, за которого готов был положить душу свою? Отвратительный контраст. Удивительное лекарство от любви — несамостоятельность. У меня все как рукой сняло”.

Шевченко згадав, як п'ять тижнів тому просив артиста: “Твоя і моя люба Тетяся Піунова хоче покинути Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і пропаде... Я їй поради виїхати в Харків, і воно раде виїхати... Нам колись добрі люди помагали, поможемо ж і ми тепер посилено, друже мій єдиний! Я вже написав і послав епістолю до директора Харківського театру (лист Шевченка до І. О. Щербини не відомий. — В. М.), а якби ще ти од себе до його вчистив, то, може б, з того пиона зробилася каша. А воно аж плаче та просить тебе, щоб ти украв її своєю великою славою. Зроби ж так, як воно і я тебе прошу, мій голубе сизий!” І наприкінці листа Шевченко дописав: “Ще раз прошу тебе, моє серце, напиши, до кого знаєш, в Харків”. Третього лютого Шевченко, на прохання М. С. Щепкіна, надіслав умови роботи артистки в Харкові, висунуті сім'єю К. Б. Піунової: “1500 р. в год без бенефиса, а з бенефисом 1200 р. і на переїзд до Харкова 200 р.”. У своїй відповіді від 6 лютого М. С. Щепкін зауважив, що вимоги К. Б. Піунової занадто високі й, безперечно, мав рацію: у Нижньому Новгороді молода актриса К. Б. Піунова отримувала вг'ятеру (!) менше. А що ж у Харкові? М. С. Щепкін, який знав стан справ, інформував Шевченка: “В Харкові її ролі тепер займає дружина комічного актора Васильєва, який для них необхідний, а й вона отримує платні 850 р. і бенефіс, а ти хочеш, що Піунової треба дати 1500. І кому ж? Істоті, яку зовсім не знає дирекція”.

Наївно думати, що всього цього не розуміли сама К. Б. Піунова та її батьки, проте вони сподівалися на високе покровительство Шевченка й М. С. Щепкіна. С. О. Єфремов з цього приводу зробив висновок, що К. Б. Піунова “та й її родина дивилися на Шевченка тільки як на впливову людину, що її можна позискати для прискорення

Тарас Шевченко. Автопортрет. Нижній Новгород, не пізніше 4 січня 1858 р.

сценічної кар'єри”. Закоханий поет нічого цього не бачив і не хотів бачити, а многомудрий реаліст М. С. Щепкін радив дівчині “розміряти життя своє відповідно до засобів існування і вчитися, вчитися, а час усе зробить” і все добре зважити, перш ніж переїжджати до Харкова.

Проте Шевченко гаряче наполягав: “Во имя святого Бога и святого искусства, поможи їй, друже мій великий, вирваться із цього гнилого Нижнього”. Десятого лютого Шевченко переслав М. С. Щепкіну листа від директора Харківського театру І. О. Щербини і повідомляв: “Тетяся цілує тебе, як батька рідного, і просить, щоб ти робив з нею, як тебе Бог навчить”. Особливо поетову ніжність видає приписка до цього листа: “Хоча ти і не велів, а я таки не втерпів, чмокнув сьогодні разок нашу любову Тетясю”.

М. С. Щепкін спочатку клопотався перед директором Нижньонгородського театру О. П. Варенцовим щодо сприяння К. Б. Піунової та просив про це деяких своїх нижньонгородських знайомих, а потім, на прохання Шевченка, надіслав до Харківського театру репертуар і умови К. Б. Піунової, водночас застерігаючи її від нерозважного переїзду.

І всі ці щирі турботи самого Шевченка й, головне, старого друга М. С. Щепкіна, ігнорувала К. Б. Піунова! Вражений, ображений, розгніваний Шевченко зізнався самому собі: “Я скорее простил бы ей самое бойкое кокетство, нежели эту мелкую несамостоятельность, которая меня, а главное, моего старого знаменитого друга поставила в самое неприличное положение. Дрянная гостиня Пиунова! От ноготка до волоска дрянная!” Ці гнівні слова вирвалися 24 лютого наодинці в Щоденнику, в емоційному пориві. С. О. Єфремов, який досконало з'ясував “любовну історію”, зокрема за поетовим Щоденником, дійшов висновку: “Переживши і

чари захоплення, і муки розчарування; спробувавши вирвати свою наречену з міщанського оточення й надихнути її вищими інтересами, поет мусів визнати повну свою невдачу, і наведений присуд був розпачливим її виразом”. У “Біографії” Шевченка (1984) ще жорсткіше виснувано, що К. Б. Піунова “не витримала випробування на порядність”. Мабуть, це таки по-радянськи категорично.

Втім, нагадаю, що й через сорок років у розповіді своєму синові М. М. Шмідтгофу про Шевченка Катерина Борисівна навмисно применшила свій тодішній вік на цілих два роки, тим самим і його залучивши до неправди: “Адже ти знаєш, народилась я в Нижньому Новгороді у 1843 році 17 листопада”. Затим вона повторила, що “мені ще п'ятнадцять років не було! Ну що я тямилась!” Хоча, за цією версією, їй мало ледь сповнитися чотирнадцять, а насправді йшов сімнадцятий і через два роки вона вийшла заміж. Або неправдиво стверджувала, що нібито поет, чекаючи в Петербурзі згоди на шлюб з нею, написав її батькові “багато листів” і лише нібито у 1858 р. “навесні, на великдень, послали Тарасу Григоровичу остаточну відповідь”. Надуманою була і заява К. Б. Піунової про те, що “в нашій родині Тараса Григоровича страшенно любили”. Насправді батьки зробили все можливе, щоб зірвати Шевченків намір одружитися з нею. Досить почитати поетів запис у Щоденнику від 8 лютого 1858 р., коли він прийшов до них додому, сподіваючись на “любовне побачення” з Тетясою: “Нуву! Старая ворчунья мамаша одного шагу не ступила из комнаты, и я должен был ретироваться...” Не важко здогадатися, що батьки К. Б. Піунової боялися не лише великої різниці у віці між Шевченком і донькою, але найбільше — тавра царського заслання з невизначеним, але, напевне, бідним майбутнім.

Та все-таки мав рацію С. О. Єфремов, який зауважив, що “трудно, певна річ, винувати Піунову за те, що вона була сама собою...”. Справді, майже втричі молодша, трохи корислива і хитрувата, трохи розгублена і несамостійна, трохи кокетлива і недосвічена, трохи лукава і недалечка... Та вона й сама зізналася, їй “кебети бракувало!” Зате К. Б. Піунова напрочуд точно і правдиво передала своє тодішнє дівоче сприйняття великого поета, заявивши, що в Шевченкові, на її погляд, женихівського нічого не було. Чоботи, нашмаровані дьогтем, непокритий кожух, шапка смушева найпростіша, і в патетичні хвилини Тарас Григорович кидав нею об підлогу багато разів на день (яка жива й цікава подробиця!), так що, коли б вона була скляна, то часто б розбивалася.

...его кроткую любимицу Вареньку Остафьеву.

Остаф'єва Варвара Рафаїлівна була молодшою сестрою керуючого конторою Спаського затону — пристані й села на Волзі неподалік від Казані — Д. Р. Остаф'єва.

...дурень, а в школы вчився.

Українська народна приказка.

...стихи Курочкина “Как в наши лучшие года”...

Курочкін Василь Степанович (1831—1875) — російський поет, перекладач і журналіст, співвидавець сатиричного журналу “Искра”, що мав антимонархічну спрямованість. Шевченко познайомився з творчістю В. С. Курочкина в Новопетровському укріпленні, а вперше зустрівся з ним 26 квітня 1858 р. у Петербурзі.

Вірш, який згадує Шевченко, він записав у Щоденник 29 листопада 1857 р., назвавши “прекрасним творінням поета”.

Как в наши лучшие года
Мы пролетаем без участия
Помимо истинного счастья!
Мы молоды, душа горда...
Как в нас заносчивости много!
Пред нами светлая дорога.
Проходят лучшие года.

Тарасу Григоровичу хотілося, щоб вона і люба Тетяся переписала саме ці рядки...

... прочитала мне некоторые вещи Кольцова...

Кольцов Олексій Васильович (1809—1842) — російський поет, якого Шевченко високо цінував.

О. В. Кольцов знав українську мову, збирав українські народні пісні та прислів'я. Написав навіть кілька поезій українською мовою: “Голубонько, доню!”, “Друженьку, друженьку! Як я коли зайду”, “Відкіль запорожці, відкіль се ідуть?”.

Шевченко напевне читав О. В. Кольцова наприкінці 1830-х—на початку 1840-х рр. та цікавився його творами на засланні. Скажімо, в листі до А. І. Лизогуба від 1 лютого 1848 р. писав: “Ще, чи не найдете в Одесі сочинений Лермонтова и Кольцова, пришлите поэзии святой ради”. У січні 1850 р. просив О. І. Бутакова надіслати йому “Веневитинова и Кольцова, в одном переплете”. У повісті “Княгиня” вільно цитував вірш

О. В. Кольцова “Горькая доля” (зробив контамінацію його рядків). У бібліотечі Шевченка були твори О. В. Кольцова, видані у 1846 і 1857 рр.

Цікаво, що вже на другий день ведення Щоденника, тобто 13 червня 1857 р., Шевченко цитував з пам'яті (!) вірш О. В. Кольцова “Пишу не для мгновенной славы” (1846). Нагадаю, що з мотивом кольцовської поезії певною мірою перегукується вірш Шевченка “Не для людей, тієї слави...” (1848):

Не для людей, тієї слави,
Мережані та кучеряві
Оці вірші віршув я.
Для себе, братія моя!

Та не забудьмо пояснення І. М. Дзюби, що ці рядки не слід абсолютизувати: “Тут є певний виклик і “людям”, і долі, — але, звичайно ж, він і далі, навіть пишучи “для себе”, матиме на увазі й ту громаду, яку назвав “братія моя”; зрештою, в глибині душі він знає, що говорить не тільки із самим собою, а з вічністю”.

На мою думку, це повною мірою стосується і Шевченкового Щоденника.

...чуть-чуть не все басни
Крылова.

Ішлося про Крилова Івана Андрійовича (1769—1844) — російського поета-байкаря, творчість якого Шевченко знав і любив.

...пришел домой совершенно
счастлив.

Це був апогей Шевченкових надій і сподівань на сімейне щастя з К. Б. Піуною, хоч об'єктивних підстав для цього не було. Та в той час він вірив, що одружиться з Тетясою. Відчайдушна радість надії! Через три тижні Тарас Григорович, випадково прослухавши в перекладі пісню П. Беранже “Старий холостяк”, зробив цікавий запис: “...Я, если не одружуся с моей возлюбленной артисткой, должен буду вступить в эту непочтенную категорию”.

Дай Бог, чтобы сбылось мое
пророчество.

Л. Н. Большаков писав, що “пророцтво Шевченка... здійснилося”. З цим важко погодитися. Російські театральні критики порізно оцінювали сценічну творчість К. Б. Піунової, проте “великою актрисою”, на що сподівався Тарас Григорович, вона не стала.

Хоча М. С. Щепкін після вистави “Москаль-чарівник”, зіграної разом із К. Б. Піуною, пишномовно заявив Шевченкові, що “знаменита Самойлова перед скромною Піуною — солдатка”, значною мірою це був, очевидно, щедрий подарунок поетові добросердного Михайла Семеновича, зроблений, говорячи словами К. Б. Піунової, “на догоду йому”. Лише завдяки знайомству з Шевченком і залишеним прізвищем К. Б. Піунової в історії.

У будь-якому разі, цей випадок нездійсненого поетового передбачення щодо К. Б. Піунової ніяк не вплинув на феномен Шевченка — національного Пророка.

Велич і трагедія Михайла Донця

До 135-річчя від дня народження велета національної оперної сцени (1883—1941)

Понад 35 років віддав Михайло Іванович Донець оперній сцені і концертній естраді, проспівав 130 (!) партій басового репертуару — практично в усіх операх, що йшли за його перебування в оперних театрах Києва, Харкова, Москви, Свердловська, Дніпропетровська. Не просто надягав костюм героя, виходив на кін і співав, демонструючи свій голос. Ні, безмежно талановитий, закоханий у мистецтво співак і актор (актор і співак), він увесь розчинявся в героєві, творив свій, єдино можливий вокально-сценічний образ, не схожий ні на чужі, ні на попередні власні, творив серцем, могутнім темпераментом, розумом, одухотвореним вокалом, вродженим чуттям і набутим артистичним досвідом, віддаючи першорядне значення логіці поведінки, психологічним порухам, життєво й художньо виправданим жестам, міміці, гриму. І не дивно, що на сцені він виявляв справжні шедеври інтерпретації партії, гідні наслідування. Йому однаковою мірою були доступні психофізіологічні стани героя — висока трагедія і гострий драматизм, піднесена патетика і мужній героїзм, яскрава характерність і благородна розважність, розсудливість, іскрометна веселість і неложний комізм. Одне слово, в усіх сферах вияву високої й ніщості людського духу — в жанрі трагедії, драми, комедії — Донець був подиву гідний митець, рівний якому на оперній сцені нараховується одиниці. І ще одна прикметна деталь: він легко й невимушено почувався у виставі при переході від співу до речитативу або діалогу, причому цей перехід у нього був завжди органічним і художньо виправданим.

Михайло Іванович належав до тих негорючих прем'єрів, які не цуралися другорядних, третьорядних партій і з них творили на кону маленькі шедеври. В пам'ятку старшого покоління шанувальників оперного мистецтва такі його відграні творіння, як Ротний у "Євгенії Онєгіні" П. Чайковського, Цуніга в "Кармен" Ж. Бізе, Шонар, Коллен у "Богемі" Дж. Пуччіні. Це йому належить крилата фраза, яка й сьогодні побуває в театрах: "Краще співати маленькі партії добре, ніж великі погано". Фраза стала крилатою після вистави "Євгеній Онєгін", у якій самозакоханий тенор-прем'єр Микола Платонов у партії Ленського вдумився пустити в залу кілька "півнів", тоді як ювіляр Летічевський (на його честь і була організована вистава) скромно все життя співав лише другорядні партії, а того незбутного для себе вечора натхненно виконував куплети Трике.

Височіють у скарбниці національної оперної культури незрівнянні Донцеві творіння — Тарас Бульба в однойменній опері М. Лисенка, Іван Карась у "Запорожці за Дунаєм" С. Гулака-Артемівського, виборний Макогоненко в "Наталці Полтавці" М. Лисенка, цар Борис, Пимен, Варлаам у "Борисі Годунові", Досифей у "Хованщині" М. Мусоргського, Іван Сусанін у "Житті за царя" М. Глінки, Мельник у "Русалці" О. Даргомижського, Салтан, Додон, Голова, Чуб в операх "Казка про царя Салтана", "Золотий півник", "Майська ніч", "Ніч перед Різдом" М. Римського-Корсакова, Кочубей у "Мазепі" П. Чайковського, Мефістофель у "Фаусті" Ш. Гуно, дон Базиліо у "Севільському цирюльнику" Дж. Россіні, Марсель у "Гугенотх" Дж. Мейєрбера, чотириликій герої — Дпертутто, Лінддорф, Коппеліус, Міракл — у "Казках Гофмана" Ж. Оффенбаха, Гаспар у "Корневільських дзвонах" Р. Планкетта, Стольник у "Гальці" С. Моношкі, Захар Беркут у "Золотому обручі" Б. Лятошинського...

Чим артист брав у полон людські серця? Одразу ж зазначимо: були в ті роки в Україні басы і могутніші за силою подачі звука, і з кращими за тембровим забарвленням голосами. І все ж в історію національної опери вписали яскраву сторінку не вони, а Михайло Донець. Що ж тоді виділяло його з-поміж інших? А ось що. В нього був центральний бас. Рівний в усьому діапазоні, надзвичайно гнучкий, рухливий, цілком підвладний волі співака. А це дозволяло артистові включати до свого репертуару і партії баса-профундо (низького), і партії центрального та високого баса, долати неабиякі вокальні труднощі при виконанні партій Бориса Годунова, Кочубея, Марселя. І не просто долати вокальні бар'єри, яких слухачі навіть не зауважували, а й більше того — домагатися виняткових успіхів, справляти враження, нібито гранично низька чи гранично висока за ситуацією партія цілком у можливостях його голосу. Секрет криється в тому, що артист умів економно й мудро "подати" свій голос: він то обдавав слухачів лавиною могутніх звуків у "Поговори" ("Севільський

цирюльник" Дж. Россіні), то лунав на ледве чутному піано, але з такою майстерністю "видобутому" й "посланому", що чулося в найвідтеглих куточках театру, як, наприклад, у фразі "Простіть" у сцені смерті Бориса Годунова.

Михайло Іванович досконало знав свій голосовий апарат. Його плюси й мінуси. А отже, вмів приховати вади, а наперед виставити його достоїнства. Втім, він володів таємницями італійського бельканто. Був абсолютно музикальний, точний в інтонаванні, міг надати своєму голосові найрізноманітніших тембрових відтінків, задарював тонким нюансуванням. У нього до того ж була ясна, виразна дикція. Він глибоко проник у тканину виконуваного музичного твору, завжди виявляючи в ньому найпотраєніше.

Отак, сплавляючи воедино вокальні й сценічні начала в образі, артист змушував слухачів жити думками й почуваннями свого героя, разом з ним любити чи ненавидіти, страждати чи звияжати, сумувати чи сміятися. Тому-то він своїм мистецтвом і владарював над масами.

А що сцена була йому як рідна домівка, вона його ніколи не сковувала. Не пригнічувала. І ця свобода невимушено самопочування на кону надавала виконавцеві потрібну іншу свободу — свободу вільної творчості, постійної імпровізації, духовної розкутості і себе, і свого героя.

Часто, коли його не задовольняла робота постановника, він сам собі планував і здійснював усі мізансцени для свого героя, продумував і розробляв зовнішню, внутрішню логіку поведінки і вчинків героя. І, як завжди, досягав виразної взаємодії співу й дійства.

Траплялося, що іноді й експериментував — свідомо, цілеспрямовано, аби мізансцена за його участю звучала психологічно переконливо, емоційно наснажено. Задля цього зрідка навіть ризикував життям. Яскрава тому ілюстрація — фрагмент зі спогаду очевидиці, співачки Лідії Краснової:

"Предивно проводив Михайло Іванович сцену смерті Бориса. Це не можна передати словами. Слухачам ставало не по собі, коли він, задихаючись, звертався: "Царевича скоріше! Схиму! В монахи цар іде! О Господи, о Боже мій!". Зі словами "Простіть! Прос..." він падав з трону на східці і звідти — вниз головою на середину сцени. Публіка не дихала. Це падіння — виразальне. Він падав, як скеля. І цим падінням символізував не лише падіння царя Бориса, а і його трону, його династії, його влади, його діянь і, звичайно ж, людини, яка побудувала своє щастя на крові інших, людини, врешті-решт, нещасної.

Мені доводилося багато разів, майже постійно співати з Донцем партію Феодора. Цієї сцени я завжди чекала й хвилювалася, ніби переживала справжню смерть, а не вдавану..."

Досконало володіючи пластикою тіла, тонко накладаючи собі грим, він, середнього зросту, кремезної будови чоловік,

умів на сцені бути справжнім чарівником: то виростати на очах у публіки у велета (дон Базиліо, Мефістофель), то обертатися в статечного, владного, величного й монументального царя, як у партії Бориса Годунова, то скидатися на справжнього казкового богатиря в ролі Варязького гостя ("Садко" М. Римського-Корсакова), то немовби спливати перед очі в подобі репінського Сірка зі знаменитих "Запорожців" у партії Тараса Бульби. Та все ж шедевром його акторського перевтілення були чотири партії в постановці опери "Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха: усі чотири партії, які він виконував, були сценічно цілком протилежні й за гримом, і за костюмами, і за манерою триматися, і у вокальному трактуванні — і лише за спеціфікою подачі звука можна було здогадатися, що всіх їх утілює один співак.

Вихований на реалістичних засадах театру Миколи Соловйова в Києві, на все життя зріднений з корифеями українського музично-драматичного театру — геніальною Марією Заньковецькою, яка називала співака своїм сином, а він її — хрещеною матір'ю в мистецтві, з Панасом Сакаганським, перед яким усе життя схилявся, здружений із першим у Києві стаціонарним українським музично-драматичним театром на чолі з Миколою Садовським, Михайло Іванович Донець перейняв від своїх учителів і духовних наставників фанатичну любов до театральної сцени як до акторської трибуни, навчився в них високого мистецтва перевтілення в образ.

На особливу увагу заслуговує патріотична діяльність Михайла Донця. Ще на зорі сценічної діяльності, коли працював у Приватній опері Зими́на, разом із відомим тенором Іваном Алчевським молодий співак організував 1909 року музично-драматичний гурток "Кобзар", на вечорах якого виступали Антоніна Нежданова, Леоніда Балановська, Наталя Ермоленко-Южина, Микола Садовський, Марія Заньковецька, Симон Петлюра. Після грандіозного вечора, влаштованого "Кобзарем" з нагоди 50-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка, на якому були присутні Микола Садовський і композитор Микола Лисенко (його, до речі, глибоко зворушило, як молодий Донець проникливо виконав кілька романсів на слова Т. Г. Шевченка), гурток невдовзі було офіційно закрито. Донець спробував був організувати українську оперу, однак сама ідея зазнала краху.

1913 року Донець повернувся до Києва і став солістом російської міської опери. Заледве рік пробув у Києві, а завоював серед прогресивної української інтелігенції шану й визнання, про що красномовно свідчать хоча б ось ці рядки в газеті "Рада" від 11 листопада 1914 року на його виступ у вечорі пам'яті М. Лисенка:

"Але найцікавіший номер останній — спів артиста опери д. Донця. Появлення шанованого артиста на естраді публіка зустріла оплесками.

Багато довелось нам чути виконавців знаменитих Лисенкових композицій на слова

Шевченка — "Ой Дніпре", "Доля" і "Молітьесь, братіє". Були між цими виконавцями й першорядні артисти з імператорських театрів. Але такого високоартистичного виконання цих речей, яку Донця, нам ще не доводилось чути. Д-ій Донець зразу захопив глядачів надзвичайною експресією свого виконання, глибоким почуттям, блискучою фразировкою (особливо в перших двох речах — "Молітьесь, братіє", "Ой Дніпре"). Голос артиста масивний і сильний особливо у верхньому регістрі. Враження від співу д. Донця лишилось у всіх слухачів велике".

З піднесенням зустрів Михайло Іванович революційні події в Україні, привітав Українську Народну Республіку з її Центральною Радою, висловив довіру Михайлові Грушевському, допомагав порадами Комісії відділу мистецтв Центральної Ради, знався з багатьма її активістами, зустрічав хлібом-сіллю на Софійському майдані військо Симона Петлюри, співав на мітингах, велелюдних зібраннях, у концертах. Ось враження рецензента І. Сурми в газеті "Слово" від 12 листопада 1918 року:

"Але не одне серце здригнулось, коли п. Донець-Донський співав "Молітьесь, братіє". Благородна музика цієї п'єси давно відома, хоч і не заспівана, так само благородний голос п. Донця добре нам знаний, але ... слова були наче нові. Не вірилось, що це ті самі, вложені поетом в уста панотця, що промовляв до гайдамаків XVIII століття, слова, які ми всі даємо напам'ять, друковані вже 75 літ тому... Ні, це був крик моменту, на потребу якого в той самий час на заклик пані Л. Старницької-Черняхівської зібрались тут же гроші (зібрано 3125 крб.). Так, здалось, що артист розказує про вчорашні події..."

У травні 1919 року в Києві за участю Марії Литвиненко-Вольгемут, Михайла Донця, режисера Леся Курбаса, диригента Петра Гончарова було створено Музичну драму. Тут з успіхом пройшла прем'єра опери "Утоплена" М. Лисенка, відбулася генеральна репетиція "Гальки" С. Моношкі, проводилися сценічні репетиції "Тараса Бульби" М. Лисенка з Донцем у заголовній партії, але події в Києві, в Україні навалюючи розгорушили не на користь повсталого проти більшовизму, денікінців українського народу і революцію було погашено в крові. Донець тяжко пережив цю поразку, а отямившись від удару, змирився з радянською владою і долучився до процесу створення української опери.

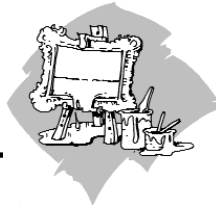
Радянська влада не простила йому участі в українській революції. Її дратувала непоко́ра співака, його волелюбство, сміливі, часто різкі висловлювання і випадки проти політики радянської влади. За ним міцно закріпилася в середовищі чекістів наліпка "український буржуазний націоналіст". У середині 30-х років на нього завели спеціальну справу, за ним таємно стежили слідчі органи, розмови підслуховувались. 2 липня 1941 року артиста заарештували в стінах оперного театру, всадили в енкаведистський "воронок" і повезли в невідомому напрямку. Офіційна версія смерті, зафіксована в довідці, виданій дружині співака органами безпеки, — помер 10 вересня 1941 року від паралічу серця. Цю дату смерті подають усі енциклопедичні довідники. Я повідомляю справжню дату смерті, яку мені вдалося нелегко встановити, — 10 /?/липня 1941 року.

Радянська влада намагалася стерти з лиця землі навіть згадки про видатного співака, але звияжילה правда — і чесне ім'я велета української оперної сцени повернуто в національну культуру.

Микола КАГАРЛИЦЬКИЙ,
заслужений діяч мистецтв України,
письменник
12 січня 2008 року

Публікація
Ольги КАГАРЛИЦЬКОЇ

Примітка: Микола Кагарлицький написав художньо-документальну повість під назвою "Велич і трагедія Михайла Донця". Рукопис і досі чекає свого видавця.

Ева Левчинська — лауреат гран-прі

Цей фестиваль заснували до Міжнародного дня миру, що збігається з Різдом Пресвятої Богородиці та початком церковного календаря. Фестиваль відбуватиметься чотири рази на рік і висвітлюватиме великі церковні та державні свята.

Перший фестиваль відбувся 22 жовтня минулого року і його приурочили до свята Покрови і Дня захисника Вітчизни. А особливістю другого стало те, що в його рамках відбулася конкурсна програма, що охопила жанри: сольний спів — академічний, естрадний і народний, інструментальна музика, церковний хорівий спів, народний хорівий спів, хореографія і художнє читання.

Відкрила конкурсну програму наймолодша учасниця — вихованка Київського державного хореографічного училища Ева Левчинська (11 років). Дівчинка підготувала хореографічну композицію “Шляхи Господні”, ідея якої в неї виникла під час перегляду документальних фільмів про загиблих і поранених українських дітей. За цей виступ Ева отримала гран-прі конкурсу. Найвищу нагороду з

Мистецтво єднає серця

В Українському домі відбувся II Всесвітній музичний фестиваль “Єднання співочих сердець”, який присвятили Дню Соборності України.

юною конкурсанткою розділив соліст Оперної студії Національної музичної академії України ім. Петра Чайковського Олександр Молодик за виконання арії Рудольфа з опери Дж. Пуччіні “Богема”.

Чимало учасників конкурсу вибороли перші місця в різних категоріях. Серед них — Катерина Дяченко з Маріуполя за виконання пісні Наталки з опери М. Лисенка “Наталка Полтавка”; Сергій Литвинчук із Київського національного університету культури і мистецтв — арія Неморіно з опери Г. Доніцетті “Любовний напій”; Ярослав Комарницький з цього ж вишу — перша арія Кавардоссі з опери Дж. Пуччіні “Тоска”; Софія Андріяш-Місько, вихованка музично-навчального закладу “Соло Співочого Серця” — пісня “Мамина ікона”. Серед переможців конкурсу також виконавиці польських колядок і віршів про Різдво Тамара Левадна і Марина Гаркуша; молодша хореографічна група дівчат зі школи “Леді” м. Боярка з композицією “Танцюючі сніговички”; фольклорний ансамбль “Берегиня” з смт Калита, що на Київщині, та Олександр Ліщенко з Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”, який продекламував уривок із поеми Тараса Шевченка “Гайдамаки”.

Лауреатами другої премії стали студенти Київського національного університету культури і мистецтв Владислав Гловацький та духовний твір про Діву Марію “Vergin tutto amor” і Цулун Юлія (Agia Cherubino “Voi che sapete” В. А. Моцарта), а також гурт народної пісні “Любисток” із Вишго-

родського району Київської області — композиція “Сини України”. А бронза дісталася студентці Київського національного університету культури і мистецтв Олександрі Петровій.

Крім конкурсантів своїми виступами глядачів порадували члени журі: народна артистка України Ірина Даць та заслужені артисти Інна Андріяш і Микола Шуляк. Більшість виступів фестивалю супроводжувала концертмейстер, доцент Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського, заслужений діяч естрадного мистецтва України Ірина Шестеренко. Автор крилатої фрази “Небесна сотня”, поетеса Тетяна Домашенко виступила з патріотичною композицією, після якої хвилиною мовчання вшанували всіх загиблих за волю України.

Другий Фестиваль “Єднання співочих сердець” відбувся завдяки підтримці Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка, а також активній участі Володимира Мудрика (ведучий), Катерини Оранської (організатор від ДП “Український дім”), Василя Тимошенка (головний звуко-режисер) та Наталі Бондар (художник-дизайнер). Крім цього організатори та учасники фестивалю висловлюють подяку директору Міжнародного конгрес-центру “Український дім”, почесному голові журі Фестивалю-конкурсу Юрію Стельмашуку.

Наразі триває підготовка до третього фестивалю “Єднання співочих сердець”, який має відбуватися через два тижні після Великодня, на день Мироносиць 22 квітня 2018 року.

«Наталка Полтавка» — опера і кіно

У Мистецько-концертному центр ім. Івана Козловського Національної оперети України триває проект “Іван Козловський і музичне кіно України”. Першу частину цього проекту присвятили опері Семена Гулака-Артемівського “Запорожець за Дунаєм”. А новий вечір опери і кіно — “Наталці Полтавці” Миколи Лисенка.

Режисер-постановник проекту Тетяна Зозуля розповіла, що 1936 року відбулося відразу дві екранізації “Наталки Полтавки”. Прем’єра першої — на 7 авеню у кінотеатрі “Венеція” в Нью-Йорку. Режисером цієї кіноверсії був Василь Авраменко (1895—1981) — український балетмейстер, хореограф, актор, кінорежисер, педагог. Один із тих, хто вплив українські народні танці у форму

розповів, що ще 1919 року грав Петра у Полтаві й досі нічого не забув. Виникла ідея: а якщо зібрати разом? Дві вистави за участю І. Козловського відбулися 15 і 17 червня в театрі імені Моссовета. Потім довелося дати додаткову виставу — 25 червня в Большом театрі. За всю історію Полтавський обласний театр виступав там уперше.

У цьому спектаклі багато чого відбулося вперше. Вперше артистка з Полтави Віра Волкова (Наталка Полтавка) грала у свій день народження у Москві. Вперше її партнером був уславлений співак Іван Семенович. Уперше Іван Семенович виступав перед москвичами, виконуючи роль Петра. Бурхливими оваціями нагородили глядачі Івана Козловського і його молоді чарівну партнерку Віру Волкову. Кароока Віра-Наталка подолила столичну публіку. Її пісні долітали до найвіддаленіших куточків залу, чаруючи красою, природною силою звучання й ніжністю. Червневим числом журналу “Театральная Москва” вийшло із кольоровим портретом полтавської Віри Волкової на обкладинці у гримі Наталки.

професійного мистецтва. В українській діаспорі його знають як батька “українського народного танцю”. З 1930 до 1936 року він створив близько 50 колективів народного танцю у різних містах США.

Звернення В. Авраменка до кінематографа стало продовженням його пропагандистської діяльності в галузі українського мистецтва. Митець зняв фільми: “Наталка Полтавка”, “Запорожець за Дунаєм”, “Триумф українського танцю”, “Трагедія Карпатської України”. Водночас, на думку кінознавців, — не без “завдання партії” випередити американських митців і першими зробити українське музичне кіно — на екрани вийшла “Наталка Полтавка” Івана Кавалерідзе.

Наступну телеверсію опери зняли 1978 року. Режисер — Родіон Єфіменко. Головну роль виконувала Наталя Сумська, Миколу грав Лесь Сердюк, а співали в цьому фільмі Марія Стеф’юк (Наталка) і Анатолій Солов’яненко (Петро).

Цікаві факти пов’язані з показом цієї опери у Москві. 1971 року Полтавський обласний музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя приїхав із гастролями до цього міста. До гастрольного репертуару входила і “Наталка Полтавка”. Іван Козловський прийшов подивитися цю виставу. Після спектаклю Іван Семенович

розповів, що ще 1919 року грав Петра у Полтаві й досі нічого не забув. Виникла ідея: а якщо зібрати разом? Дві вистави за участю І. Козловського відбулися 15 і 17 червня в театрі імені Моссовета. Потім довелося дати додаткову виставу — 25 червня в Большом театрі. За всю історію Полтавський обласний театр виступав там уперше.

У цьому спектаклі багато чого відбулося вперше. Вперше артистка з Полтави Віра Волкова (Наталка Полтавка) грала у свій день народження у Москві. Вперше її партнером був уславлений співак Іван Семенович. Уперше Іван Семенович виступав перед москвичами, виконуючи роль Петра. Бурхливими оваціями нагородили глядачі Івана Козловського і його молоді чарівну партнерку Віру Волкову. Кароока Віра-Наталка подолила столичну публіку. Її пісні долітали до найвіддаленіших куточків залу, чаруючи красою, природною силою звучання й ніжністю. Червневим числом журналу “Театральная Москва” вийшло із кольоровим портретом полтавської Віри Волкової на обкладинці у гримі Наталки.

Наразі у Центрі Козловського працюють над третьою частиною проекту “Іван Козловський і музичне кіно України”, яку присвятять всесвітньо відомій опереті Імре Кальмана “Містер Ікс”.

Сторінку підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

Сонячний концерт від українки зі США

Лауреат міжнародних конкурсів Стефанія Довгань (сопрано) запросила киян і гостей столиці на свій сольний концерт “Sole e amore” (Сонце і кохання), який відбувся у Колонній залі Національної філармонії України.

Стефанія народилася у Києві. Тут навчалася гри на фортепіано та співала у юнацькому хорі при Національній музичній академії України. А понад десять років тому на радіо “Свобода” вийшов сюжет про нову оперну зірку, що засяяла на мистецькому небосхилі України. Радіоведуча порівнювала свою героїню то з Марією Каллас, то з Монсеррат Кабальє і пророкувала їй аналогічну славу. Стефанії Довгань тоді було 24. Вона вже мала диплом із відзнакою Балтиморської школи мистецтв, вокальний факультет Мерілендського університету і перші місця та золоті медалі на престижних міжнародних конкурсах. Після семирічного навчання у США дівчина, отримавши запрошення стажуватися в Національній опері України, приїхала на Батьківщину. Але в театрі з контрактом не поспішали. Натомість молода співачка продовжила підкорювати західну публіку.

“Дебютантка королівської опери буквально нокаутувала лондонську публіку своїм діамантовим голосом і артистичною грою. В опері Пуччіні “Богема”, співаючи партію Мюзетти”, — писала лондонська газета “Час”.

“Стефанія Довгань у ролі Віолетти — сенсаційне відкриття. Спів без зусиль, янгольські високі ноти, бездоганна колоратура”, — стверджував “Вохенкур’єр”, Німеччина.

Сьогодні С. Довгань належить до когорти найзатребуваніших на Заході музикантів серед тих, які народилися в Україні. Її ангажемент включає Королівський театр у Лондоні, Ліричну оперу в Балтиморі, Портлендську оперу, Метрополітен Оперу в Нью-Йорку, Театр Хагена, Гейдельберзьку оперу, Оперу Майнца та інші. Її сольні концерти відбуваються у Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії, Вашингтоні, Зальцбурзі, Києві, Львові. У репертуарі співачки понад 30 оперних партій. Зокрема Мімі (“Богема” Пуччіні), Лю (“Турандот” Пуччіні), Донни Анни (“Дон Жуан” Моцарта), Віолетти (“Травіата” Верді), Маргарити (“Фауст” Гуно), Луїзи (однойменна опера Шарпантьє), Поппеї (“Коронація Поппеї” Монтеверді), Клеопатри (“Цезар в Єгипті” Генделя), Недди (“Паяци” Р. Леонкавалло) та ін.

Із особливою радістю Стефанія виступає перед українським глядачем. Можливість зустрітися з рідною публікою співачці надала головна філармонійна сцена країни. Для багатьох цей концерт був дещо незвичним, адже глядач звик до італійських опер, а цього разу С. Довгань представила романси на музику відомих західних композиторів.

Назву програми — “Sole e amore” (Сонце і кохання) дав один із небагатьох романсів Джакомо Пуччіні на слова самого компози-

тора. Прозвучали також у перекладенні для голосу і фортепіано пісні Белліні, Доніцетті, Россіні та інших композиторів. Партію фортепіано виконав соліст Національної філармонії України Володимир Кнороз.

Роздінкою концерту стали романси малознаного в Україні австрійського композитора Ріхарда Штрауса. Аби глядач краще зрозумів, про що його твори “День всіх святих”, “Мої дитини”, “Тихше, душе моя!”, “Завтра”, “Трояндовий вінок”, “Присвята”, пропонувалися переклади віршів до цих романсів.

Київська публіка тепло зустріла гостю і кілька разів викликала її на біс. У найближчих планах Стефанії сольні концерти у Німеччині, Україні та США, головна роль в опері Вайнберга у Данській національній опері та викладацька діяльність у майстер-курсах Берлінської оперної академії.

Запрошує Центр української культури

У Центрі української культури та мистецтва працюють виставка живопису Венери Сабірової “Всесвіт за моїм вікном” та виставка “Філософія каліграфії” до 295-ліття від дня народження українського письменника і філософа Григорія Сковороди.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

До експозиції “Всесвіт за моїм вікном” увійшли картини, створені Венерою Сабіровою у різних техніках. Але всі вони об’єднані однією темою: “Всесвіт починається не десь у невідомості, а поруч!”

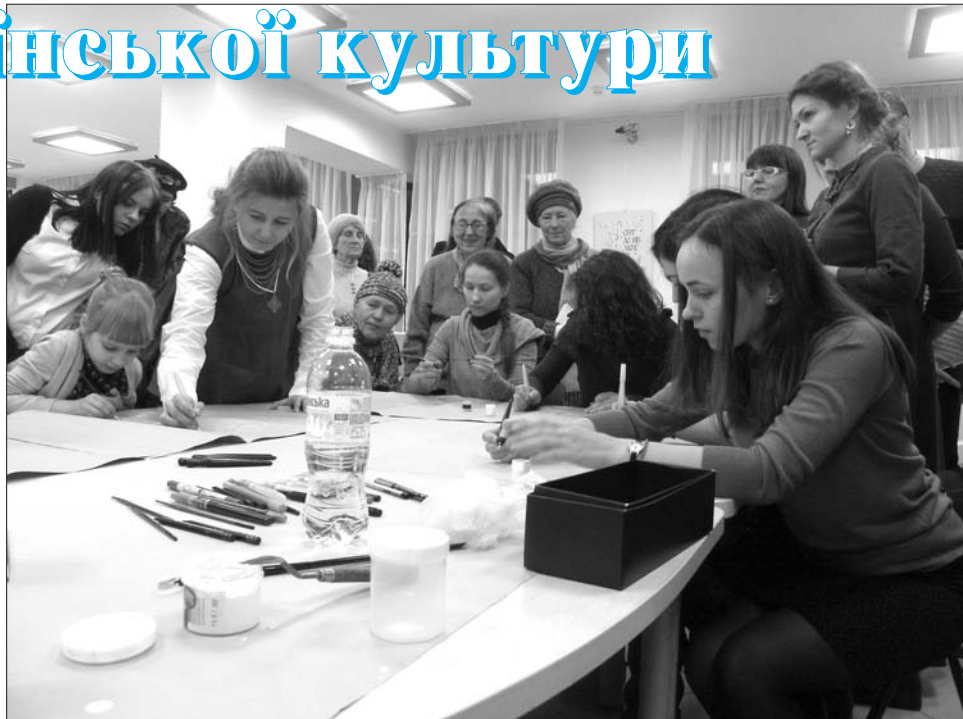
Пані Венера за першою освітою економіст. А десять років тому вступила на навчання до Київської національної академії образотворчого мистецтва та архітектури. Починаючи з 2010 року, організує щорічні персональні виставки. Художниця — активна учасниця колективних проєктів та свят. Її роботи є в приватних колекціях Ук-

раїни, Росії, Німеччини, США, Канади, Ізраїлю, Швейцарії.

“Мене найбільше приваблюють поєднання прозорості та легкості скла і веселкова виразність вітражних фарб, особлива енергетика та надзвичайні відчуття від спілкування з олійними фарбами. Хочу, щоб любов через картини передалася всім, хто на них дивиться, щоб від промінчиків сонця, які є в кожній моїй картині, було світло, тепло і весело. Люблю цей прекрасний світ, люблю творити своїми руками те, що приносить хоч маленьку радість, часточку щастя і усмішку”, — розповіла пані Венера.

На виставці представлений олійний живопис, вітраж,

змішані техніки з використанням дорогоцінного каміння, авторська техніка зі склом. Одне з центральних місць посідає диптих “Чарівне озеро”. Поруч полотна “Види Києва. Софійська площа” і “Види Києва. Лавра. Початок осені”. Космічні мотиви присутні в картинах “Десь там за хмарами”, “Безмежна невідомість”, “Зародження світу”. Милують око пейзажі “Ранок”, “Зачаровані дуби”, “Мрії про море”. Комусь захочеться покататися на човні після перегляду робіт “Ти-

Майстер-клас з каліграфії

ша” і “Майже спокій”. Та, напевне, найбільше художниця любить малювати квіти, свідчення цього — її картини “Дике поле”, “Яблунька під вікном”, “Квіти ніжності”, “Сонячне поле”, “Оksamитові небеса”, “Іриски — квіти жіночості”.

А головна мета виставки “Філософія каліграфії” — демонстрація видимої частини каліграфічного світу через експозицію та розкриття невидимих філософських моментів у каліграфії. Експозиція пропонує серію рукописних каліграфічних робіт у різних стилях і напрямках каліграфії, зокрема й за мотивами почерку Григорія Сковороди.

“Усі знають про каліграфію Сходу, а про українську каліграфію ми тільки починаємо дізнаватися. Східні традиції говорять про філософські аспекти каліграфії. І саме творчість Григорія Сковороди допомагає нам це зрозуміти. Кожна людина має свій почерк, відповідно до характеру і стану, в якому вона перебуває в той чи той момент. Вірю, що ви зробите все, аби каліграфія стала широковідомою в Україні”, — зазначила під час від-

криття виставки викладач Майстерні каліграфії Monkey Art Людмила Гжебовська.

Серед експонатів виставки — роботи за мотивами почерку Григорія Сковороди: “Сад Божественних пісень. Пісня 3-я” (автор Людмила Гжебовська), “Байки Харківські. Змія і Буфон” (Марина Заверуха), “Байки Харківські. Нож и Оселка” (Марина Бондар-Холоша), “Сад Божественних пісень. Пісня 13-а” (Марина Вечірка), “Вхідні двері до християнського життя” уривок (Катерина Степаніщева) та інші. Також представлені вітальні листівки, сумки, тарілки, хустки з цитатами Григорія Сковороди, копії рукописів Григорія Савовича.

Крім цього Центр української культури та мистецтва запрошує ознайомитися з арт-проєктом “Мистецтво поєднання—2018”, що має на меті представити роботи у техніці графічний колаж та графічний дизайн як оригінальний і вільний вид мистецтва, та виставково-соціальним проєктом “Окрилені мрією”, який доведе, що головне — вірити в себе.

Венера Сабірова

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2018

Вартість передплати

(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 76

на 1 місяць 14 грн 56 коп. на півроку 80 грн 90 коп.
на 3 місяці 42 грн 25 коп. на рік 159 грн 20 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи
Ольга ЖМУДОВСЬКА

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
279-39-55

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Володимир ЖИГУН

Черговий редактор
Ольга ЖМУДОВСЬКА

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспредрук”,
вул. Сім’ї Сосніних, 3.
Загальний наклад у січні — 15 800
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

